

Kajguszuz Abdál

BOLONDOK KÖNYVE

Sudár Balázs fordítása

Terebess Kiadó, Budapest, 2003

Az irgalmas és könyörületes Isten nevében! Dicsőség Istennek, a világok urának! Üdvösség és béke szálljon felséges mesterünkre, Mohamedre, családjára és társaira, mindnyájukra!

Akik elolvasták és megértették e könyvet, azt mondják, hogy ez a tévelygők nyomravezetője, a szerelmesek verseskötete és a bölcsek erkölcstana. De a tanulatlanok reménységének is nevezik, mert e tanítás megértéséhez nem szükséges az elme¹ pallérozottsága. Az elme számára csak botladozik ezen az úton, mert az anyja vakon szülte: sem ebből, sem a túlsó világból nem lát semmit. Ha a Koránt elejétől végéig felolvasnád és elmagyaráznád neki, akkor sem értene meg semmit, csak a fekete tintát látná.

A tudatlan istenkereső az elmét veszi maga mellé segítőtársul, s úgy küszködik. „Bár megtalálnám a Nap fényét!” - mondja. Ha azután az elme talál valamit, azonnal így szól: „Megvan. Ez az.” Nem tudja, hogy ezen az égen és ezen a földön kívül egy másik ég és egy másik föld is létezik, s ott Allah hatalma másképpen nyilvánul meg. S ama föld és amaz ég között egy kétoszlopú város áll, s aki oda nem lép be, az isteni titkokból nem ért meg semmit, gondolkozzon bár ezer évig. Aki soha nem evett mézet, annak nem lesz édes a szája, ha a mézről beszél. Az elme nem tudja, hogy a bölcsek számára minden éjszaka a Kinyilatkoztatás Éjjele,² s minden nappal ünnepnap.

Csak azok értik Gábiel³ szózatát, akiknek Isten az útítársa. Gyere, csodáld te is az elme által sohasem hallott szavakat! Pillantsd meg az elme által sohasem látott arcokat! Az elme rengeteget küszködik és erőlködik, mégsem leli a bölcsek békességéhez elvezető utat. Ezt csak a megvilágosodottak ismerik, s ők a madarak nyelvén mondják el. Ennek a megértéséhez pedig Bölcs Salamon⁴ vagy Attár⁵ segítsége szükséges.

¹ Elme: A szövegben általában az arab *akl* „ész, értelem” szóval szerepel, gyakran pontosított formában: *akl-i ma'ás* „a létfenntartással foglalkozó értelem”, „racionális értelem”. Az értelem legalsó foka ez. A misztikusok minden e világhoz kapcsolódó gondolkodási mechanizmust e szóval foglalnak össze, szemben az „irracionális értelem”-mel, gnózzissal (*akl-i ma'ad*). Ez utóbbit általában tudatnak, tudatosságnak fordítom. Amennyiben személyt jelölnek vele, a megvilágosodott kifejezést használom.

² Kinyilatkoztatás Éjjele (*Lajlatu'l-Kadr*): A Korán földre szállásának éjszakája (Korán 97:1), többnyire a böjti hónap (ramazán) 26. napjáról 27-ére virradó éjjellel azonosítják.

³ Gábiel (Dzsebráil): Próféta, akinek az iszlám szerint a legfőbb feladata Allah és prófétái között a kapcsolat fenntartása. Rajta keresztül érkeznek a kiválasztottakhoz a látomások, a sugallatok. Ő hozta le a Koránt Mohamednek.

⁴ Bölcs Salamon: A Biblia Salamon királyával azonos. Az iszlám szerint azonban óriási hatalommal bír, minden élőlény - a dzsinnek, a tündérek, az óriások, a madarak, az állatok - ura, sőt még a szeleknek is parancsol varázslatos gyűrűje segítségével. Érti a madarak nyelvét. A hatalom és a tudás, a helyes ítélőképesség szimbóluma. Egy közsímtörténet szerint egyszer Salamon hadseregével étlen-szomjan vonult át egy pusztán. A hangyák királya ekkor egy seregély combját ajándékozta neki, amelyet Salamon megáldott, majd felével jóllakatta seregét, a másik felét pedig a hangyák királya vitte haza népének.

⁵ Attár: Fariduddín Attár az egyik legjelentősebb perzsa misztikus költő, a XII-XIII. század fordulóján élt, az 1220-as években halt meg. Főműve a „Madarak beszélgetése” (*Montiku't-tájr*), amely harminc madár útját meséli a madarak Istenéhez, akiről kiderül, hogy önmagukkal azonos. E munka hamar népszerűvé vált Anatóliában is, már a XIV. században törökre fordították.

Csak a nyitott szemű, kitárt szívű bölcsek értik, hogy mi is ez a tanítás valójában. Az elme csupán a külső építményt ismeri, a belső tudásról sosem hallott. Ha ezerszer hall is róla, a szívéhez semmi sem jut el. Kivéve akkor, ha a megvilágosodottak, a szív népe⁶ mellé szegődik, hogy e tudást megismervén az addig nem látott és nem hallott lépcsőfokokat megértse.

Többet ér a bölcsek és a megvilágosodottak társaságában egy mámoros óra, mint ezer év önfejű vallásgyakorlat és aszkézis. A Magasságos szavaival: „Allahnál egy nap annyi, mint ezer esztendő abból, amit ti számoltok.”⁷ Senki sem érheti el a célját, míg a bölcsek és a megvilágosodottak társaságába nem lép. Sokan vannak azonban, akik közéjük álltak, mégsem származott semmi hasznuk belőle. Talán nem szívvel-lélekkel kerestek, vagy talán az utánzás ereje gyűrte le őket. A legsűrűbb fátyol az apa és az anya utánzása. A bölcsek áthatolnak e fátylon, a tudatlanok megállnak előtte. A bölcsek tudják ezt, a balgák nem.

Mert a megvilágosodást lehetetlen megérteni. Aki ilyen tanításra vár, tévelygő marad. Sosem lesz bölcs mestere, aki okítaná. Szívét harag és szorongás tölti el, nem lel gyógyírt. Ekkor így szól: „Ezek az emberek pogányságot beszélnek! Addig kell eltaposni őket, amíg kevesen vannak!” Ám e hitványak nem tudják, hogy Isten katonáit lehetetlen eltaposni, mert Isten segíti őket. Mit tehet a teremtmény? Ha e balgák a Nagybácsi bölcs Fiától⁸ kérdezősködnék - nem én találtam ki - szívük haraggal és szorongással telik meg. Én csak azt mondom, amit Molla Szevündük fia Dojuran aga öregapjától, Hizirtől⁹ hallottam. Ha megfogadják, jó. Ha nem, majd a Nagybácsi bölcs fiai megfogadják.

A mindenható Istenre mondom, csak arról beszélek, amit saját szememmel láttam, saját szívemmel éreztem. Nem híresztelek olyan dolgokat, amelyeket magam ne ismernék, ne tapasztaltam volna. Nem nyújtózkodom elérhetetlen célok után, nem kiabálok oda, ahova hangom nem ér el. Tanúm lehet mindenki, aki látta, amit én láttam, s aki elért oda, ahova én elértem. Ilyen embert keresek. Bár társam lenne az úton, meghallgatná, amit mondok, s én is meghallgatnám, amit ő mond. Bár feltárhatnám neki gondjaimat, s ha ő megmagyarázná őket, szívemből megköszönném. Hiszen nem szégyen a bölcstől kérdezősködni. Aki cukrot akar, keresse a nádat. Mivel a Barát velünk, a helyes beszéd képessége a miénk. Minden pillanatban tekintsünk a Barát orcájára! Együtt beszéljessünk, együtt hallgassunk. A vágyakozókat vezessük a helyes útra. Minden percben az élet vizét igyuk. A türelmesek, tiszták, hűségesek és szavukat tartók mellé szegődjünk útítársul. Mi legyünk, aki beszél, s aki hallgat!

⁶ A szív népe (*ehl-i dil*): a misztikusok, istenkeresők gyakori elnevezése az iszlám misztikában. Az ember szívében őrzi az Isten emlékét, ezért csak az juthat el Istenhez, aki a szívére hagyatkozik, aki „szíve szemével lát.”

⁷ „Allahnál egy nap...” Korán, 22:47.

⁸ A Nagybácsi Fia vagy fiai: Homályos kifejezés, amely azonban egyértelműen a dervisekre, útonjárókra utal. E szókapcsolattal a török misztikusoknál nem találkoztam, s sem az arab, sem a perzsa misztikában nem közismert. A muszlim hitvilágban a legfontosabb unokatestvér Ali, aki Mohamed nagybátyjának, Abu Tálibnak a fia volt. Minthogy ő a misztikus tudás legfőbb közvetítője - legalábbis a bektasiknál - elképzelhető, hogy az utalás rá vonatkozik. A többes szám talán utódaira, az imámok sorára, tágabb értelmében pedig a szúfikra értendő.

⁹ Hizir: Az iszlám mitológia egyik központi figurája, némiképp az antik világ Hermészére hasonlít. Ő az útonjárók, a szerelmesek védelmezője. Egy híres történet szerint ivott az élet vizéből, s halhatatlanná vált. Molla Szevündük fia Dojuran aga személye, akinek szövegünk szerint Hizir az öregapja lenne, nem ismert.

Tudd meg, minden tanításnak egy a lényege: Ismerd meg önmagad! Vizsgáld meg, hogy ki vagy te: forma vagy lényeg? Szolga vagy szultán? Miért nem ismered magadat? Ha herceg vagy, miért élnél úgy, mint egy nincstelen koldus? Ha rózsáskertben élhetsz, miért elégszel meg a szemétdombról? Kár volna szolgának lenned, ha szultán vagy. Kár volna testnek lenned, ha lélek vagy. Ha szultán vagy, legyél szabad! Ha lélek vagy, legyél tiszta! Keresd meg a gyökereidet! Ha most test vagy, akkor a föld pora voltál. Talán egyszer még lélek leszel. S ha most szolga vagy is, talán újra szultán leszel!

Ismerd meg önmagad! Most rögtön vess magaddal számot! Mert aki önmagát ismeri, még önnön apja vérét is kionthatja, aki viszont magáról mit sem tud, tiltott annak az anyatej, s bármit eszik is, hiábavaló az. Itt az alkalom, miért pazarolnád el e múlandó életet? Miért szakadtál el barátaidtól, útitársaidtól? Miért bolyongsz forrongva, égve? Az idők kezdetén szülőföldedről elküldtek téged. Azután üzenetet kaptál: „Cselekedj helyesen, térj vissza eredendő otthonodba!” De te elfordítottad a fejed, a hírnököket meg sem hallgattad. A világ festett képe megtévesztett téged. Az öntudatlanság fájához kötözted magadat. Azt hitted, erőfeszítéseid révén dolgaid rendben vannak. Megcsalattál. Vesd el, amit eddig tanultál! Keress egy igazi mestert, válj magad is bölcsé, lépj a szív birtokosai közé, hogy lelkedben a valódi bölcsesség és az igazi tudás forrásai megnyíljanak. Ne félj a túlvilág fájdalmaitól! Mert az emberben sok a rejtett fájdalom. A nép dicsérő szavai, bókjai ne tévesszenek meg, nehogy a Sátán karjába zuhanj! Mert a teremtményeket a világi hírnév és dicsőség megtévesztette. A csalás és a bűbáj vakká tette őket, magukról semmit sem tudnak. De eljön az idő, amikor a Varázsló felemeli pálcáját, s lesz, akit számárrá, másokat majomná, ökörré, disznóvá vagy akár kutyává varázsol. Mindenkinél ad valamilyen formát. S amikor ők az Utolsó Ítélet hajnalán felkelnek sírjukból, s meglátják alakjukat, fejükre bánat és szomorúság száll. Azt sem tudják majd, mihez kapjanak, de akkor már késő lesz. Bár megszabadulnának ezektől a formáktól, s ha már itt vannak, igaz mestert keresnének. Bár levetnék e szégyenletes formákat, s a bölcsök palástját borítanák vállukra. Az Utolsó Ítélet hajnalán arcuk fénylene, gondjuk-bajuk nem lenne, szemük semmi mást nem látna Istenen kívül.

Barátom, hozzád szólok, hallod-e? Világos és érthető szavakat szólok, ha eddig nem értetted volna meg, most majd megérted. Azonban rejtett értelmük a szívbe van felírva, szavakkal el nem mondható. Aki utat talál a szívébe, azelőtt megnyílik a rejtett értelem, s azok közé kerül, akik ismerik az igazságot. Hatalma akkor az egész világot átfogja, Kaf hegyétől¹⁰ a Kaf hegyéig. Bárhol legyen is, Isten vele van. A lényeg a szív. Ha valaki utat lel szíve tengeréhez, bármilyen igazgyöngyre vágyik, alámerül és könnyedén felhozza azt. Aki viszont csak a formákat látja, az öntudatlanság selyemzsinórját köti a nyakára. Tűzre veti az engedelmisséget és a szolgálatot, a füst beborítja az eget. Mert a szívet Isten magamagának teremtette: „Aki engem keres, az összetört szívekben talál meg.” Aki pedig nem lel utat szívéhez, nem találja meg, amire vágyik, s nem lép be a Paradicsomba. Ne légy öntudatlan! Ha olyanak szolgálatsz, aki utat talált a szívéhez, nem fogsz csalatkozni. Nagy szerencse, ha szolgálatába fogad téged!

Aki a szívről mit sem tud, a nádat és a cukrot különbözőnek látja. Mit mondjak annak? Mit ért meg az? Jobb az értelmesekekhez beszélni. Azt mondják: „Gyöngy a kagylóban, mósusz a gazellában.” A balgának Isten megismeréséről beszélni olyan, mint terméketlen földbe magot

¹⁰ Kaf hegye: Mitikus hegy, többnyire a Kaukázussal azonosítják. A misztikus szövegekben a földi világot, általánosságban az anyagi létezészt jelenti.

vetni. Vagy mint a szamár nyakába aranyláncot akasztani. Vagy mint az ökör elé cukrot szórni. A tanács a bölcsnek szerencse, a balgának szerencsétlenség.

Az isteni titkok pedig Isten ékkövei. Aki szívébe belép, mindent előhoz, amit ott talál. A bánatot emberré teszi. Az embert kiválóvá teszi. A kiválót magányossá teszi. A magányost a bánat birtokosává teszi. A bánat birtokosának pedig serbetet ad és tisztává teszi őt. „Aki belép oda, az biztonságban van”,¹¹ azaz aki Allah barátainak társaságába kerül, mindentől megszabadul. Gyere, te is vedd a kezedbe szíved könyvét, s olvasd ki belőle az isteni tudományt. Nézd, hogyan emelkedik fel szívedben a szerencse Holdja és a boldogság Napja. Szemedről lehullik az öntudatlanság fátyla, a Valóság Könyve felragyog. Fekete tövisen fehér rózsá nyílik. A test homályából fényesség árad. Szíved palotája kivilágosodik, a tolvajok eltűnnek, angyalok költöznek helyükre.

A test egy bolt, amit bérbe kaptál. Te benne ülsz és kereskedsz. E boltban ott a kincsek kincse. Addig találd meg, amíg a bolt a te kezeden van, mert eljön az idő, amikor menned kell. A kincsek kincsét megleslik, s te csak nézhetsz utána.

Tested birodalma egy kis időre neked adatott, hogy miként Bölcs Salamon, lelkedet a démonoktól megtisztítsad, szabaddá tegyed. Ha azonban démon-kézre adod a lelked, akkor istenhívő helyett démon-hívő leszel. És ha egy nő valakinek a jegyese, másnak már nem adhat jegygyűrűt. Azaz ha a szív a világgal törődik, akkor Istennek már nincsen benne hely. Ám ha a szívet Isten foglalja el, akkor ott az önzésnek nincs helye. Következésképp az istenkereső addig nem ér célba, amíg önzését el nem hagyja. Hozzád beszélek, testvér! Egyszerű és világos szavakkal tanítalak, értsd meg végre! Ostoba fajankó lennél? Fordítsd ide a szívedet és gyere! Szíved szemével láss, szíved fülével hallj! A beszélővel ne törődj, arra figyelj, aki őt szólásra készíti!

Vigyázz, ne boruljon szemedre fátyol
Halld meg és fogadd el a tanítást

Ha azt mondom neked, hogy szemedet fátyol borítja, megzavarodsz, szíved össze-vissza hánykolódik, gondok gyötörnek, szorongasz. De mi mást tehetnék? Beszélnem kell, mert semmit sem tudsz magadról. Múlандó életed másokra bízad, időd így telik el. Amikor majd az Utolsó Ítélet hajnalán felébredsz álmodból, itteni énedet sehol sem találod. Akkor majd bánkódni fogsz. Tested birodalma kicsúszik kezedből, az egek forgása romba dönti váradat. A két világ, a forma és a lényeg ott van benned. Miért nem ismerkedsz meg lelked birodalmával is? A két tenger találkozásánál állsz, a Világot Megmutató Kupa ura vagy, miért lennél koldus a lélek birodalmában? Te vagy a világ lelke és értelme, miért lennél kisért? Ha készen állsz, a mulandóság ruhája lehullik rólad, s az örökkévalóság köntösét borítják rád. Ha késlekedsz, a fény ruháját levonják rólad, s a tűz köntösét adják rád. „Mivé változtattad az életedet a világban? Mire cserélted feladatodat és dolgodat?” - kérdezik majd tőled. Ha nem tudsz válaszolni, viseld a büntetést. Mit tehetek én érted, ha te nem tudsz magadról? Tested olyan, mint Nagy Sándor fala, a tanács és a figyelmeztetés nem hatol át rajta. Mivé lettél? Légy éber, a tudatosság legyen az otthonod. Hagyd abba a panaszkodást és keresd meg az orvosságot. Ne légy vak! Ne légy gőgös! Nem Isten az, akit imádsz, csupán egy bálvány. A Kába után vágyakozol, de szíved Láttal és Menáttal¹² van teli. Ó jaj, az Isten után vágyakozó tudatlan a tiszta lelket keresi, de az átkozott Sátántól nem válik meg. Bánja majd tévedését, de akkor már késő lesz.

¹¹ „Aki belép oda...” Korán, 3:97.

¹² Lát és Menát: Mohamed fellépése előtt imádott arab istennők.

Aki a tiszta lélek lényegét megértette, mit számít annak a nyelvtan és a szótár? Aki a házban megtalálja a rózsát, mit számít annak a kert? Ha cukrot akarsz, mért mennél Egyiptomba? Ha mósuszra vágyakozol, mért mennél Kínába? Annak, aki a megvilágosodást eléri, éjszakája a Kinyilatkoztatás éjjele, nappala ünnepnap. Aki ide elér, ha képmutató volt, bölcs lesz. Ha bölcs volt, szerelmes lesz. Ha szerelmes volt, szeretett lesz. Ennél magasabb fok nincsen, mert ez maga a Mennysország. A bölcsek jól tudják ezt.

Az igazság itt van, keresd meg azonnal! Ha megtaláltad, ismerd meg önmagad! Mert az Utolsó Ítéletkor minden tetted, érzésed és szavad napfényre kerül. A cseppnyi cselekedetek tengerré dagadnak. Tested köntöse lefoszlik rólad, erkölcsed kitetszenek. Lesz, akinek tűzből szabnak ruhát, s lesz, akinek fényből varrnak köntöst. Minden teremtmény sorra kerül és megítéltetik, világosan fogod látni. S akkor meglátod a Magasságos Urat, mint a pályája csúcán álló Holdat, s megpillantod Isten arcát. Amiről beszélek, nyelv által le nem írható. Lehet, hogy részeg álomnak véled, amit mondok. Ott a szemlélődés és a szemlélt arc örök, a bor és a mulatság örök, az Isten örök. „S az ő Uruk tiszta italt ad nekik” örökké. Az a bor maga az igazság, s aki ezt megissza, tökéletesen elégedett lesz. Nem örvend a Mennysországnak, nem féli a Poklot. Nincs ott elme és nincs gondolkodás, csak félelem nélküli mámor. Ez az ünnep, ez az íz, ez a bor és a boldogság is ez. Ehhez a szerelemhez nem kellene hűrik és mennyei ifjak.

Te is pillants bele ebbe a kupába, s igyál az egyesülés borából! Bármilyen történeted veled, ne legyen rá gondod, nehogy egy szőrszál holnap hegynek látszódjon. E titkot jól őrizzed szíved mélyén. Ne gondolkozz sokáig, legyél tudatában helyednek, állapotodnak. Értsd meg e tanítást! Ha kezdedben a lehetőség, ne töltsd az életedet turbékolással, mint a galamb. S ne véld a tevetrágyát cipónak, mint a vak ember. Ha elveted magadat, Istennel vagy. Az Isten megmutatkozik neked, a kedvesévé tesz téged, s a kegyelem vizébe merít. A szolga ekkor szerelmesen Istenéhez könyörög, s minden szava igaznak fogadtatik el, mint egy gyereké. Ő az, akit igaz szolgának neveznek.

Mindenki maga tudja a legjobban, hogy hol jár az úton. Ha már elérte az egyesülést, akkor mindent értesz, tisztán látsz, nincsenek kétségeid. Ha azonban hitetlen lennél, önkezdeddel ásd el magad! Az alakoskodás vágya hatalmába kerített téged, az egységről mit sem tudsz. A vágy és az akarat szele puffasztja orcádat: Bármilyen jöjjön is az üres bőrszak szájára, te azonnal kimondod, mert a létezés vágya tetőtől talpig elborított. Ne beszélj feleslegesen, nehogy letérj az Igazság útjáról! Az egység nem a szavakban rejlik. A igaz szó nem maga az állapot. Bár mézről beszél, nem édes a száj. Nem a sál és a turbán teszi a dervist. A kemencefűtők nem érinthetik meg a sah koronáját. Nem minden gazella mirigye tartalmaz mósuszt. Nem minden kagyló rejt igazgyöngyöt. Nem minden nádiban van méz. Nem minden kút vize maga a Zemzem.¹³ Sanyargatod magadat, porba hajtod a fejed, remeg a szád széle, de Isten jól látja a különbséget külsőd és belsőd között. Miért mutatkozol a megvilágosodottak köntösében? Azt mondod, rózsát és igazgyöngyöt árulsz, holott portékád csupán túske és üveggolyó.

Varjak ezek valójában, akik a világ hullájából lakmároznak. Ők a legveszedelmesebbek az emberek között. Úgy tesznek, mintha minden cselekedetükkel Istent szolgálnák, holott önzésük parancsait követik, s csupán a vágyaikat elégítik ki. Isten és az Ő Prófétája ismeretlen előttük. Odaadásuk haszonlesés. Nem élők ezek, halottak! Nem bölcsek, bolondok! Szívük kétszínű, éjjel-nappal félelem és remény között hányódnak. Nem érettek, hanem éretlenek ők.

¹³ Zemzem: Forrás Mekkában, a Kába mellett. A legenda szerint Ábrahám fakasztotta.

Mert az Istenhez való könyörgés révén könnyen elért céljaik mögött számos elfojtott vágy lappang. Elrendelt sorsukat nem képesek elfogadni.

Az aszkéták nem tudják, milyen titkot rejt a szerelem csapszékének gyertyája és bora, nem értik a kocsmá nyelvét. Ne is értsék! Mert a vallásos emberek körében csak zavart okoznak, a fiak fejére szégyent hoznak.

A csapszék népéhez azok tartoznak, akik haláluk előtt meghalnak. Az én-nélküliség borát isszák, s mielőtt meghalnának, rendezik számlájukat. Belül szeretettek, kívül szeretők. A félelemtől és a reménykedéstől megszabadultak, hasznon és káron túlléptek. Amikor isznak, nincs ajak és nincs kupa sem. Nincsen hírnév, sőt név sincsen. Ebben a kocsmában még az egek is meglepetten csodálkoznak. Az angyalok bolondul megmámorosodnak. Ebben a csapszékben vizsgálják meg az ég és a föld. A mennyei ifjak és a hűrik boldogok itt. Ezen a helyen az ivás az egyik teremtményt türelmessé, a másikat bölccsé, a harmadikat szerelmessé teszi. Egyikük kitér a száját, mint a hatalom tengere, az eget és a földet, a szárazulatokat és a tengereket, a kocsmát és vele együtt minden létezőt egyetlen falásra benyeli. De mintha semmi sem ment volna le a torkán. Ezzel a formák kapuját bezárja. A világot megvetvén kötődései nincsenek, nem mester és nem tanítvány, a csapdák felett elrepül. Elismeréstől és visszatetszéstől, hittől és pogányságtól mentes. A lét és a nemlét íze nem érdekli. Az elengedés világába lépett, szívében nincs öndicséret, nincs perlekedés. Nem vágyik a csodák dicsőségére sem. Nem gondol sem rózsafüzérre, sem kocsmára, sem kancsóra. Az életen túlhaladt, hírénevét porba vetette. Ebben van az ő ereje. Féken tartotta a nyelvét, mindig egyedül volt, egy pillanatra sem keveredett a nép közé. Nem volt különleges ruhája, mint az aszkétáknak. Önzését megzabolázta, az igaz hitre térítette. Az egeket a jobb, az angyalokat a bal kezében tartotta. Égen és földön övé az elsőség. Készen áll Isten teremtményeinek szolgálatára életben és halálban, miképp Hizir próféta. Isten parancsából hatalma alatt áll a gond és a vidámság. A mindenható Isten a teremtmények számára úttá tette őt minden irányban. A teremtmények tápláléka az ő kezéből származik. Ő a vezére a világ összes szentjeinek, fején a kegyelem és a hatalom koronája. Mellkasa az idők kezdetének és végének tudását őrző kincsesház. A két világ csak porszem előtte, a világ kincseit megveti. Neki semmire nincs szüksége, de minden teremtménynek szüksége van rá. Szolgaként mindenkinek a segítségére van. Ő maga magányosan és egyedül, szegényen és nyomorultan jár a nép között, egyszer jóllakottan, másszor éhesen. Isteni fény ragyogja be kívül és belül, egyébként alakjára és tulajdonságaira nézve az emberekre hasonlít: eszik, iszik, beszél és hallgat, jár-kei a többiekkel együtt. Senki sem képes saját erejéből felismerni őt. A vágy és az akarat által legyőzöttek nem találják meg, kivéve ha a Mindenható Isten egyik-másik szolgája előtt kegyesen felfedi kilétét.

És ha valakinek a keze nem éri el még a lába porát sem, szerezzen orvosságot a szemére.¹⁴ Az idők végén megjelenik az Idő Ura, visszatér a Próféta törvényeihez, de akkor a forma rejtett, az igazság pedig nyilvánvaló lesz. Akkor az iszlám és a hit, a böjt és az ima, az Utolsó Ítélet hídja és a mérleg, a Pokol és a Mennysország értelme megvilágosodik. Akkor a Mindenható Isten pályája csúcsán álló Holdként, színről-színre mutatkozik meg. Tudd meg, beteljesült vágyú barátom! - szólt Kajguszuz, azután elhallgatott.

¹⁴ És ha valakinek a keze...: A török költészet kedvelt témája a kedves lába pora. Ha a szeretett személy nem érhető is el, a lába pora talán igen. Ha a reménytelen szerelmes fejét a porba hajtja, s a por a szemébe megy, akkor kapcsolatba kerül a kedvessel. E gesztus utal arra is, hogy a szem-betegségek ellen porból készült orvosságot használtak (*szürme*). A kedves lába pora tehát orvosság.

- Nem értjük, mi az, hogy „tudd meg”. Talán a madarak nyelvén beszélsz?¹⁵ Törökül szólj, hogy megértsük! - szóltak a dervisek. Kajguszuz eképp felelt:

- Barátaim! Világos tanítást hoztam közétek, saját magamról beszélek. Ti is hozzám hasonlóan éljétek az életeteket! Ó, bölcssek! Ó, szív népe, kik önmagatokban meglettétek Istent! Szívetekkel és lelketekkel értsétek meg, hogy mi a cél! Hallgassátok meg a történetem! Pillantsatok az igazságra, amit e szavak rejtenek!

Amikor a csillagok és az egek még nem léteztek, amikor a természet elemei még nem kaptak testet, s amikor még mi sem öltöttük magunkra az emberi formát, a létezésben egyek voltunk a Szultánnal. A teremtésben vele voltunk. És akkor a Kezdet és Vég Nélkül Való a rejtett kincset láthatóvá tette, hogy megmutassa önmagát, s hogy személyét felfedje, a legszebb nevekkel és formákkal ékesítette fel magát. A káf mögé rendelte a nunt,¹⁶ a káf és a nun között megvetette e dologház alapját. Minden teremtmény hiánytalanul a helyére került. Ekkor a Világ Ura e dologház belsejében elrejtőzött, senki sem tudta, hogy hova. Mi pedig kérvértük a Világ Urát, hogy hadd járjuk be e dologházat. Kegyesen fogadta kérésünket, s az ember-formát adta nekünk köntösül. Ráparancsolt a lelkünkre, s a nemlétből a világra jöttünk.

Rám is sor került. Emberi alakot öltöttem, s e birodalomba jöttem. Az önzés hálójába kerültem, ezért nem értettem semmit. Amikor józannak hittem magam, részeg voltam. Amikor szerencsésnek véltem magam, kárt vallottam. Amikor őszintének gondoltam magam, hazudtam. Amikor azt hittem, hogy elrejtőztem, kitárulkoztam a világ előtt. Röviden szólva a Teremtő az idők kerekének közepére helyezett engem, mint a fazekas az agyagot, s úgy megforgatott, mint ahogy a malomkerék forog. Egyszer vizes köcsöggé formált, másszor porcelán csészévé. Vályogtéglává a palotaépítéshez, vagy az út porává, akire mindenki rátapos. Felemelt és rózsává tett, porba vetett, s hamu lettem. Hol szerettek, hol megvetettek az emberek. Néha emberré, néha növénné, néha pedig élettelen anyaggá változtatott. Falevélle, azután porrá tett. Öreggé, majd fiatallá, királlyá, majd koldussá. Jelenlevővé vagy emlékké. Fortyogtam üstben, pihentem kincstárban. Voltam szolga, akit eladtak, s voltam kikiáltó, aki elad. Játsoztam és nyertem, máskor tévedtem és legyőztem. Orvossá és uralkodóvá tett. Selyemszövővé, ékszerésszé, gyógyfű-árussá tett. Pamuttá és pamutszövővé tett. Hol borbély voltam, hol aranyműves. Szakács és előljáró, kovács és fűtő. Hol keletre vetett, hol nyugatra. Hol a tengerek halává, hol a hegyek szarvasává tett. Vadász voltam, vadra vadásztam. Vad voltam, rám vadásztak. Tudós voltam, olvastattam, tudatlan voltam, olvasni tanultam. Röviden: Nem maradt a világon olyan forma, amit meg ne jártam volna. Tanítvány voltam és tanultam, majd mester lettem és tanítottam. Apám fiává tett engem, majd anyámat tette az én fiammá. Apámat lányommá tette, majd engem tett apám anyjává. Gyerekké tett, mások tápláltak, majd azok lettek gyerekek, és én tápláltam őket. De minek is fárosszalak titeket ezzel! Hányszor születtem meg anyaméhből! Hányszor szálltam a magasba a felhőkkel! Hányszor hullottam a földre az esővel! Hányszor voltam halász és hányszor vadmadár. Hányszor pogány és hányszor igazhitű. Hányszor kerültem sötétségbe és hányszor világosságra. Hány bajból menekültem meg. Hány féle dzsinnel találkoztam. Hány ezer ruhát öltöttem magamra. Hány ezer évig adtam tovább a tudást. Hány ezer nevem és csúfnevem volt. Hány ingből dugtam ki a fejem. Hány ezer alakban tűntem fel. Röviden szólva az önzés ereje egyik útról a másikra üzött, edényből

¹⁵ Nem értjük...: A dervis időről időre perzsa kifejezéseket használ, ezért nem értik a török dervisek. A „madarak nyelve” olyan kétértelmű beszédmodot jelent, amelynek világi jelentése mellett misztikus értelme is van, ezt azonban csak a beavatottak értik.

¹⁶ A káf mögé rendelte a nunt: E két betűvel írják le az arab *kun* ‘legyen’ szót. E szóval teremtette Isten a világot.

edénybe öntött. Nyelv el nem mondhatja, toll le nem írhatja, mennyit vándoroltam faluról falura, városról városra. Barátom, amit hallasz, az hír csupán. Ám amit látsz, azt valóban tudod.

Felejtsd el, amit hallottál! Azzal foglalkozz, amit látsz! Egy napon megérted régmúlt tetteid, s nevetni fogsz. De messzire kalandoztunk: az önzés hatalmába kerültem. Sírtam, panaszkodtam, könyörögtem, segítségért esedeztem. Nem szánt meg senki. Sok idő telt el így. Nem tudtam mit teszek, sem azt, hogy mit kellene tennem. Tanácstalan és kétségbeesett voltam. Egy napon azután atyámat névvé, anyámat ruhává tettem. Azonnal hangot hallottam: „Elég volt, gyere!” Jóllehet semmi voltam, létezővé váltam. Röviden szólva egy anyától megszülettem, szopós csecsemő, gyerek, kamasz, majd ifjú lettem, azután megöregedtem. Egyszer a lélek ismerői közé kerültem, akik a világról kérdeztek:

- Telepedj le közénk, dervis! Igazat szólj! Röviden szólj! Te magad szólj! A sok beszéd csak a fejet nehezíti.

Így feleltem:

- Testvéreim! Hosszú az én kalandjaim története, annyit utaztam már. Sok emléket hoztam-vittem. De mit tegyek, féltem a többiektől. A lényeg az, hogy 25 000 lakóhelyet beutaztam. Ha értitek, jó. Ha jobban és közelebbről ismeritek, még jobb. Ha nem értitek, semmit sem tudtok. Ha meglátsz valamit, nézd meg, de ne avatkozz bele, ne szólj bele és ne okozz magadnak újabb gondot. Ó, barátom, a gazella elment - szóltam, és elhallgattam.

- Jól beszélsz, dervis! De talán csak álmodtad ezt. Vagy képzelődtél? Netán önkívületbe estél?

- Nem igaz ember az, aki olyan dologról beszél, amit nem látott és amit nem tapasztalt meg. Nem vagyok én tudós, hogy a tudományokat ismerjem. Sem szent, hogy csodákat tegyek! Görögdinnyéhez hasonlatos kerek és kövér szavakból labdát gyúrtam, s a megvilágosodottak gyülekezetében letettem. Bizonyosságot hoztam az általam megjárt fogadókból. A bölcsek tudják, hogy mit beszélek - szóltam.

A tudatlan ember álomban éli az életét. Az értőknek e könyv tanítás. A balgák pedig hiába hallanak akár ezer bölcsességet is. A szavakból sok van, nem lehet mindet elmondani. Szavak a nép között, szavak az Isten előtt.

Szedd össze magad, legyél tudatos, ne ragaszkodj a világhoz! Gondold meg, mi lesz a véged! Légy jámbor, mert a jámborokból lesznek a szentek és a próféták! Aki azonban elveti a jámborságot, az a világhoz köti magát, s ott is ragad. Ne legyél öntudatlan! Ennek a palotának van gazdája: a Szultán, aki a trónon ül. Nehogy később szégyenkezned kelljen előtte!

Tartsd rajta a szemed az utadon, mindig tudd, hogy éppen hol jársz! Ne ellenségeskedj senkivel, ne ragaszkodj senkihez! Különböztess meg a megengedett és a tiltott dolgokat. Mert a megengedett falat és a szív népének társasága elégedetté tesz. A tiltott falat és a tudatlanok társasága összezavar. Óvakodj az igazságtalanságtól, figyelmesen szemlélődj, megfontoltan szólj, minden helyzetben legyél jámbor! Ne legyél önző, nehogy reszketve kelljen körbenézned. Tudd meg, hogy Isten mindenhol ott van. Legyél hűséges az útítársakhoz, legyél türelmes a tudatlanokkal. Ha elérted a bölcsesség szintjét, vigyázz, ha nem kérdeznek, ne beszélj. Ha kérdeznek és tudsz válaszolni, röviden felelj, ha nem, ne találj ki semmilyen választ. Senkit se kérdezz azért, hogy próbára tedd. Ha kérdezel valamit, a választ fogadd el, ne vitatkozz, ne kötözködj. Mert van gazdája e palotának. Itt Isten szava a parancs, mert övé e palota. Ha szolga vagy, légy alázatos, szolgálóhoz illően reszkess. Ha azonban te vagy a Szultán, tiéd az ország.

Légy szabad! Ha nem tudod ki vagy te, keresd a szív népének társaságát, találj egy igaz mestert, ismerd meg magadat. Most a Szultán palotájában lopsz és csalsz, később azonban szégyenkezni fogsz. Mert a Szultán arcát többé nem láthatod.

A palota ura a Szultán. A teremtmények pedig parancsát leső engedelmes szolgák. Ő mindent megtehet, amit akar, akadály nem állhat az útjába.

Tudd meg, hogy e tanítás lényege a következő: Az ember azért jött a világra, hogy megismerve önmagát megtalálja Istent. Aki képes megkülönböztetni az igazságot és a hazugságot, nem vesztegette hiába az életét. Te is embernek nevezed magad, igyekezz hát létezésed csúcsa felé. Jól nézd meg e pusztaság lapályait, emelkedőit és lejtőit! Jól nézd meg a félelmetes helyeket, hogy utad során már ne kelljen félned!

Akik az igaz és a hamis megkülönböztetése nélkül tévelyegnek a világban, továbbra is tévelyegni fognak. Amíg az emberek saját dolgaikkal foglalkoznak, amíg az isteni titkot és igazságot meg nem lelik, saját tudásuk a legvastagabb fátyol előttük. Értetlenül kérdezzetik egymást: „Vajon hol az a mester, aki ezt a dologházat teremtette?” Az égiek a földre néznek: „Talán lent van.” A földiek az eget kémlelik: „Fent lehet.” Kétségbeesettek. Senki nem tud semmit.

Attól a pillanattól kezdve, hogy elhangzott: „Nem én vagyok-e a ti uratok?”,¹⁷ az Áldott Követ, Mohamed - Allah áldása legyen rajta! - eljövételéig 125 ezer próféta érkezett ide. Mindegyikük tanított valamit, de egyikük sem tudta elválasztani a jót a rossztól. Utoljára Mohamed - Allah áldása legyen rajta! - érkezett a világra. Kihirdette, hogy a Mester, e dologház létrehozója itt van, pecsétjét mindenre ráütötte. Ha e történet felől tovább kérdezősködsz, a Nagy bácsi Fia így felel: „Aki tudja, érti. Mit mondjak neki? Aki nem tudja, nem érti. Minek magyarázzak neki?”

A tudó ismeri a tudást,
a nem tudó nem ismeri a tudást
Ha te nem ismered magad,
gyorsan találj meg a tudást

Köztudott, hogy senki sem találja meg Istent vezető nélkül. A megvilágosodottak, akik az Áldott Próféta - Allah áldása legyen rajta! - után érkeztek, számtalanszor elmondták: „Aki ismeri a lelkét, ismeri Istent.” Kajguszuz pedig azt mondja:

Mi az a lélek, amiről beszélnek és hol van az emberben? Aki tudja ezt, Istent is ismeri. Az ember maga a teremtés tükré. Teste egy város. Négy alapanyaga a tűz, a víz, a föld és a levegő. Kilenc ékkövet használtak építéséhez. Négy az apától származik: a csont, az ideg, a vér és a bőr. Öt az anyától: a velő, a hús, a vér, a zsír és a szőr. E város 12 kapuja közül némelyik időnként kinyílik, máskor pedig becsukódik. Van, amelyik állandóan nyitva áll, s van olyan is, amelyik mindig zárva. A város 360 csatornája a vérerek rendszere. 777 árka az idegek hálózata. A közepén forrás fakad, az táplálja a várost vízzel: ez a gyomor. Öt öre is van, akik azonnal hírt adnak a testnek és a léleknek, bármi történjék is kívül, akár kellemes az, akár kellemetlen: a látás, a hallás, az ízlelés, a szaglás, és a tapintás. A város derekától felfelé a hét égbolt és a Trónus, lefelé a hétrétegű föld, az ökör és a hal¹⁸ helyezkedik el.

¹⁷ „Nem én vagyok-e a ti uratok?” Korán, 7:172.

¹⁸ Ökör és hal: A muszlim kozmológia szerint ezek tartják hátukon a világot.

Az üldögélő dervisek megszólaltak:

- Mégis, mi az a lélek, amiről annyit beszélnek?

A dervis egy darabig hallgatott, azután újra megszólalt:

- Hej, barátom! Talán maga a város, vagy valami más? Aki tudja ezt, Istent is ismeri.

A dervisek szóltak:

- Mondjad csak, hadd halljuk!

Kajguszuz szólt:

- Az egész testre mondják azt, hogy „én”. De ebben a testben van egy leheletnyi az isteni fényből is. Nincs egyetlen dolog sem a teremtésben, amelyben ne lenne legalább egy leheletnyi az isteni fényből. Nem ezt mondja-e a Magasságos szózata: „Allah minden dolgot átfog.”¹⁹ Ezért tartják úgy, hogy a szomszéd igazsága Isten igazsága.

Azután igaznak tudd, hogy a mindenható Istennek nincs kezdete és vége, nincs alja és teteje, nincs eleje és nincs hátulja sem. Part nélküli tenger, amely az egész világot beborítja. Isten testet öltött minden teremtményben. Akik undorodva, megvetéssel tekintenek ezekre, azok elutasítják Őt. Isten azoké, akik elfogadják Őt. Egy a gyertya fénye, más a lámpa üvege. Egy a Nap sugara, más az ablak. Minden teremtmény egy Istent dicsér. De a szívek különbözőek.

Barátom, hadd mondjak neked még egy világos és érthető bölcsességet. Utam során a gyermeki világból a kamaszkorba léptem. Egy szemernyi bú és bánat sem volt bennem akkoriban. A világ ura voltam, nap-nap után az ifjak szállására vitt a lábam. Ám egy napon idegen országba vetődtem. Láttam, hogy a 72 nemzet népe csapatokba verődven kóborol a pusztákon. Magam is az egyik törzshöz csatlakoztam. Megesett, hogy kegyetlenül harcoltam, máskor kedélyesen barátkoztam. E közben magam is kétségek közt hanykolódtam velük együtt. Csak ezerféle bánat, baj, kínlódás és erőfeszítés árán tudtam elszakadni tőlük.

Akkor egy várost vettem észre. Sokáig képtelen voltam bejutni, hiába próbálkoztam. Ahogy tehetetlenül üldögéltem, hirtelen észrevettem egy ifjút. Láttam, ahogy orcájának ragyogása fénybe borította a világot. Így szólt hozzám:

- Dervis! Béke veled!

- Legyen veled is!

- Miért bolyongasz e pusztában?

- Bemennék abba a városba - feleltem.

Akkor kötelet kötött a nyakamba és húzni kezdett:

- Gyere, Kajguszuz Abdál, majd én odavezetlek!

Úgy kullogtam mellette, mint a vadászeb gazdája mellett. Amint beértünk, az ifjú azonnal eltűnt. Magam maradtam, egyedül. A városban egy teremtetett lelket sem találtam. Így szóltam magamban:

Tiéd a város, tiéd a helva²⁰
Ülj le a küszöbre és egyél

¹⁹ „Allah mindent átfog.” Korán, 4:126.

²⁰ Helva: török édesség.

Bejártam a város minden zegét-zugát, mindent apróra átvizsgáltam. Nem volt se vége, se hossza a különféle ékszereknek és gyönyörűségeknek. Ha valamit megkívántam, azonnal testet öltött. „Az vagyok én, aki ismeri magát” - szoltam, azután egy időre elhallgattam.

Tudd meg, ennek az az értelme, hogy a teremtésben Isten öltött testet. Ha Istent a dolgokban akarod meglelni, az ember az útjelző. Ha a dolgokon kívül keresed, utad hosszú, vándorlásod végtelen lesz. Akkor egész életedben nem értettél meg semmit az isteni titokból. Állatként jöttél a világra, és úgy is távozol. A Mindenható szózata: „És megmutatjuk nekik jeleinket a föld tájain és saját magunkban, hogy nyilvánvaló legyen a számukra, hogy ez az igazság.”²¹ Minden testet öltött dolognak írótaablája az emberi forma.

Az emberi test templom. Aki belépett, annak az imája meghallgattatik. Embernek szokás nevezni mindenkit, aki emberi formában létezik. De van olyan ember, aki bár kincstartó, és kincsek közé vettetett, arról mit sem tud, úgy él, mint egy koldus. És van olyan is, aki megismerte önmagát, Istent saját városában megtalálta, s a menedéket elérte: „aki oda belép, az biztonságban van”. Róla beszél e hagyomány: „Isten az embert saját képére teremtette”. S van, akinek csak a külseje emberi, belseje démoni. Róla ez nyilatkoztatott ki: „A szamarat ember formában teremtettem.”

Vess magaddal számot! Vedd észre, hogy e minőségek közül melyikkel azonosítod magad? Jól tudod, hogy nem élsz örökké. A gyermekkor akár a fúvó szél. Az ifjúság akár a folyó víz. Az öregkor akár a megroggyant gerincű tető. Az értelmetlen vitatkozás a szakadt húrú íjhoz hasonlatos. Ha elérhetetlen dolgok után nyújtózkodsz, az olyan, mintha kidugnád lábad a takaród alól. Ha oda kiáltasz, ahova hangod nem hallatszik el, olyan, mintha azt mondanád: „Íj nélkül lövöm ki nyílam.” Ezek mind a tudatlanság állapotai. Ám ha valaki önmagát megismerte, minden dolog eredetét és következményét is megismerte. Tökéletes teremtménnyé vált. Amit tanul, önmagától tanulja. Mert a Menny és a Pokol, az Angyal és az Ördög, a fény és a sötétség mind az emberben öltött testet. Az ember a teremtés fájának a gyümölcse. És ha a fának nincs gyümölcse, dísz sincsen. A bölcsek tudása e fa magja. A tudatlanok beleveszték álmaikba. A tudás és a nemtudás között épp olyan nagy a különbség, miképp az alvó és a felébredett között. Akinek Isten nem tárta fel magát, mit tudhat az? Akinek nem mutatkozott meg, az hogyan találhatná meg? Segítség nélkül az ember hogyan vehetne hírt Istenről? Bárkit kérdez is, a válasz csak ez: „Isten mindenhol ott van.” De lesz, aki a Holdra, más a Napra, megint más önkezevel alkotott dologra mutat: „Ez Isten”. Az istenkereső vajon melyiküknek higgyen? Az elme tehetetlen, nem képes e kétségeket eloszlatni. Csak egy tiszta mester, egy tökéletes tanító segíthet. Mert a mester a bölcsek bölcse. Ismeri a beteg baját, s a betegség orvosságát. A mester a világban őszinte barát és igazi vezető. Ha valamire azt mondja: „Tedd meg!”, akkor tedd meg. Ha valamire azt mondja: „Ne tedd meg!” akkor ne tedd meg. Akár evilági, akár túlvilági dolgokról legyen is szó, mert senki sem tudja, hogy mit csinál. Mindenki úgy véli, hogy jól végzi dolgát, de megcsalatik. Nem mindenkit neveznek mesternek, aki mesterként jelenik meg. Mert az utolsó porcikájáig mesternek kell lennie, hogy tökéletes legyen.

Az igaz mester megismerte önmagát, önmagában meglelte Istent és eggyé vált vele. A formáktól megszabadult, átlépett az isteni minőségbe, azaz eggyéolvadt Istennel. Neki is birtokában van a pecsét, mint Salomonnak. A hét világtáj összezarása és kiterjesztése,

²¹ „És megmutatjuk nekik...” Korán, 41:53.

eltávolítása és közelítése markának hatalmában van. A világon egy a mester és egy a tanítvány. Ám van jónéhány mester, akinek csupán a formája emberi. Az ő gonoszságuktól Allahhoz meneküljete!

Az efféle hamis tanítók bálványimádók, mert a világi dicsőség kedvéért az öntudatlanságot választották. Az átkozott Antikrisztust megjelenéséig a gonosztevők helyettesítik a világban. Ezek apasztják az istenkeresők táborát. Az Isten útjáról eltérítik, s az önzés útjára vetik őket. Kétség nem férhet hozzá, hogy útonállók ők. Hizirhez hasonlatos tudós mesternek mondják magukat, s ráadásul tényleg azt hiszik, hogy Hizir nyomdokain járnak. Nézd azokat a vakokat, akik mesternek tartják őket! Azután pillants ezekre a szégyentelen „mester”-ekre! Nincsen bennük jóság. Nem tart velük a szerencse. Mert aki nem képes megkülönböztetni az egyet a kettőtől, az vajon mit tudhat a Titokról? A gyógyszer önnön fejére önti. Csak az önzés él bennük, lelkük halott. Az isteni titokban járatlanok, s hogy megkedveltessék magukat, hamisan szólnak, érthetetlen próféciákkal hitegetik a balga népet. A Próféta - Allah áldása legyen rajta! - által kinyilatkoztatott hit útjának minden tüskéjét és az emberek minden félelmét ők okozzák. „Istenhez vezetjük a népet!” mondják, de valójában rászedik az embereket. Tanítványaik részegesek, szodomiták, bálványimádók, bolondok, hitetlenek, faragatlanok, ifjak vagy gyerekek. Önmagukat Siblivel, Haszan Baszrival vagy Bájezid Bisztámival²² egyenrangúnak tekintik, csodás dolgokat művelnek. Báránybőrbe bújt farkasok ezek: kívül fényesség, belül sötétség. Zabálni akarnak csupán, élösködők. Isten nevét lármásan hirdető álszentek. Az utolsó napon, a Próféta - Allah áldása legyen rajta! - parancsolata szerint, e farkasok pásztorrá lesznek, elalszanak, nyájuk vezető nélkül a tévelygés völgyébe bitangol, s ott reked. „Isten helytartóvá tett minket” hirdetik önmagukat is megcsalva, pöffeszkednek, dagasztja őket a büszkeség. Isten óvjon attól, hogy egy ilyen alávaló ember Isten helytartója, a hazug szent, a koldus pedig gazdag úr legyen! Isten kezében van helytartóinak élete és halála égen és földön. Az Ő hatalmában van az összehúzás és a kiterjesztés, a távolodás és a közeledés. Ő az uralkodó. A földi porból nézve Ő a Mindenható Isten.

A hamis tanítók nyája a pór nép gyülekezete. És aki a néppel barátkozik, elveszett ember az. Aki megízlelte a boldogságot, nem vegyül közéjük. Nem hat rá az anyagi világ csábítása, nem vesztegeti feleslegesen az idejét. Ha szalmát vet a barmok elé, akkor sem szennyezi be magát. Amazok azonban vadászcsapdát állítanak a népnek, fejüket felemelik, bő, tiszteletet parancsoló köntöst öltenek. Ha beszédbe elegyednek valakivel, halkán szólnak, mint a betegek. Arcuk sárga, szájuk széle reszket.²³ Állandóan böjtölnek, egy pillanatra sem emelik fel a tekintetüket, szüntelen sóhajtoznak: „A mestere szemmel tartja őt.” A kétszínűség kaftánja tetőtől-talpig beborította őket. Röviden szólva: Jeleik hamisak, kinyilatkoztatásaik zagyvák. A csalás és a félrevezetés csapdájának foglyai: az égi palotában szégyent vallanak, arcuk elfeketül. Ilyen módon nem hatolhatnak át a fátylon, hacsak haláluk után nem. Csapdákat állítanak szerte a világban, de önmaguk esnek bele. Kár is volna, ha megmenekülnének! Mert barátod amilyen ezen a világon, olyan lesz a túlsóban is. A tisztáknak tiszta, a bűnösöknek bűnös, a gonosztevőknek gonosztevő.

²² Sibli (?-945), Haszan Baszrí (?-728), Bájezid Bisztámí (?-874): híres szúfi mesterek.

²³ Reszkető ajkak: Az aszkéták egyik jellegzetessége, akik a sok böjttől és önmegtartóztatástól annyira legyengültek, hogy még az ajkaik is reszketnek. Kedvelt célpontjai e miatt a szúfik élcélődéseinek, ők ugyanis éppen hogy a világi hívságot, az aszkézissal való kérkedést látják.

Gyere, vess számot magaddal! Hányszor mondtam már neked, hogy ha már kezdedben a lehetőség, keress írt a túlvilági bajokra. Hogy ott nyugodt lehess. Ha barátaitól és útitársaidtól elszakadsz, míg ők üdvözülnek, vidámak és boldogok lesznek, melléd csak a bánat, a baj és a nyomorúság szegődik majd. De akkor már hiába bánkódsz.

Ha kezdedben az alkalom, hagyd a tudatlanságot, válj bölcsé! A bölcsök és a szív népének társaságát keresd! Tedd magad késszé, hogy egy igaz mestert találj, hogy ebben és a túlsó világban a bajoktól megszabadulj! Ha egyszer az istenkereső igazi mestert talál, megéli magában a szerelmet, megismeri magát, bölcs lesz, önmagán belül fedezi fel Istent. A népet a Prófétához, a természetet pedig Ali arcához hasonlítja. Mély lesz, mint a tenger. Szilárd lesz, mint a föld. Felolvasztja a havat, mint a tűz. Állandóan úton lesz, mint a víz. Bejárja a világot, mint a szél. Elveti az óvatosságot, rábízta magát a sorsára. Azért, hogy ne pazarolja hiába az életét e világban.

Egyszer Ali a Magasságos követét egyedül találta, s így szólította meg:

- Ó, Allah követe! Mit tegyek, hogy ne fecséreljem hiába az életemet?

A Magasságos követe - Allah áldása legyen rajta! - így felelt:

- Ó, Ali! Ha meg akarod találni Istent, ismerd meg önmagadat! Keresd a bölcsök társaságát, légy hűséges, fogadd meg a tanításaikat. Egy szívből kétféleképpen ne beszélj! Amit magadról gondolsz, azt gondold másokról is. Ha valakit tanítasz, ne nézd le, ne vedd meg. Ha valamit nem te tettél le, ne is vedd fel. Mindig add át magadat magadnak. Ha pedig megismerted önmagadat, Istent is megtaláltad, s ha elértél a Trónushoz,²⁴ akkor nem fecsérelted hiába az idődet. Tudd meg, Allah útja igen nehéz, de nagyon közel van.

Aki bölcs, megértette ezt. A dervisek meghallották. A balgának mit mondjak? Mit ért meg az? Az értők megízlelték a mézet, az értetlenekhez csak a szavak jutottak el. Van, akinek e tanítás csupán szó, és van, akinek tapasztalat. Ha megértetted, tapasztalat volt. Ha nem értetted meg, csak szavak voltak. Barátom, még egy nemes tanítást elmondok neked! Ha eddig nem értettél meg, ebből értsél!

Az idők során formából lényeggé, lényegből formává változtam. Végezetül egy napon séta közben egy társaságra akadtam. Ott ült Mohamed, Jézus, Mózes, Ábrahám és Ádám. Hellyel kínáltak, leültem.

- Dervis, ha ismered a madarak nyelvét, beszélj! Vagy állj meg, vagy távozz!

Elgondolkodtam: „Vadászok markába kerültél, mint a tapasztalatlan héja. Csapdába estél. Vagy szólj, vagy menekülj! De ne legyél öntudatlan, nehogy valótlanul beszélj!” - Így gondolkodtam, majd beszélni kezdtem:

- E világ olyan, mint egy kupola. A nap és a hold a lámpás benne, a nappalt és az éjszakát mutatják. A hét rétegű föld a testem, a vizek az ereim. Az égbolt a sátorom. A Trón a pihenőhelyem. A csillagok a fáklyák. E kép körző által rajzolt pénzdarab. A hét réteg föld tenyérnyi. A kilenc réteg ég egy teknő. Az égtől a földig egy ugrás. A föld széle-hossza egy arasz. Az éjjel és a nappal a Prófétaság és a Barátság. Születni tavasz, meghalni ősz. Az egészség rózsáskert, a betegség börtön. A hazugság varjúkárogás, az egyenes beszéd ember-

²⁴ Trónus: Isten trónon ül, hiszen ő a Szultán.

ség. Az alvás ima, a felébredés bölcsesség. A természetesség Mennysors, az erőlködés Pokol. A szentek vezérek, a próféták helytartók. Az értelem Gábor, a könyvek az állapot leírásai. A fősvénység - baj, a hitetlenség - elnyomás, a bölcsesség - egyesülés, a szerelem - helyes út, a tudatlanság - közöny, a balgaság - nehézség, az igazság - fény, a kegyetlenség - tűz, az öregség - áldás, az ifjúság - egészség, a fiúgyermek - megnyugvás. A víz fentről lefelé folyik. A Nap lentől emelkedik fel. Az egek úgy forognak, mint a vízimalom kereke. A föld mindig egy helyben áll. Mindezek együtt egyetlen létező test. E tökéletes teremtményben én vagyok a teremtető. Az én dolgom az uralkodás. Tudjátok meg! - szóltam, azután elhallgattam.

Akik e társaságban voltak, így beszéltek:

- Bravó dervis! Jó történetet meséltél. De e szavak a képzeletedből, vagy álmaidból fakadnak? Vagy talán önkívületbe estél?

- Allahra mondom, testvéreitek fia igazat szólt. Amit elmondott, valóban megesett vele. Nem igaz ember az, aki olyasmiről beszél, amit nem látott, nem tapasztalt. Amit elmondtam, mind belőlem fakad. Bizonyosságot adtam azokról a helyekről, ahol jártam: E könyv igaz szó az értőknek. Az értetleneknek feleslegesen mondanék akár ezer szót is, hiábavaló volna. Mert ők különbözőnek látják a nádat és a cukrot. Mivel önzők és tudatlanok, elmerülnek saját álmaikba, nem érinti meg őket, ha valaki Allah és a megismerés titkairól beszél.

Gyere! Elég a tudatlanságból! Légy bölcs, szemed le ne vedd a dagasztóteknőről!²⁵ Ha tudatos vagy, az emberek közé keveredsz. Vigyázz, nehogy a bolondok módjára az állatok közé vegyülj! Egy napon a karaván hirtelen eltávozik tested városából. Aki jött, elmegy. Egyedül maradsz önmagaddal. Ha vagyoned igazgyöngy és ékkő, boldog és elégedett leszel, a bajt s a bánatot hírből sem ismered. Akármelyik városba érkezel is, a vevők és a kereskedők kapud elé gyűlnek, hogy árudból vásároljanak. Ám ha terhed cserép, bárhova mész is, csődbe jutsz. Napról napra szegényebb és szűkölködőbb leszel, nyomasztanak a gondok. Senki nem méltat még egy pillantásra sem. Csalódott és zavart leszel. Nem tudod, mihez kezdjél. Mennyi idő telik el így! Mennyi időt vesztegetsz el! Ha a tenger kiszárad, eltűnnek a halak is. Reménykedj, hogy a karaván feje megkönyörül rajtad, rád pillant, s újra befogad téged az ékkövekkel és gyöngyökkel megrakott karavánba.

Barátom, jól figyelj! A fejedben lakozó részegségekre pillants, az most a kérdés! Aki pávára vágyik, viselje a hindusztáni utazás nehézségeit!

Ha te azt mondd, hogy „Isten tanítványa vagyok”, s ha a „Haljátok meg, mielőtt meghaltok!” értelmét nem érted, halálod előtt halj meg, hogy életre kelhess! Légy e világban bolond, hogy a túlvilágon mámoros lehess! Légy türelmes a szenvedésben, hogy elérd a boldogságot! Különböznél úgy jársz, mint aki nem tudja, mit csinál: bajt és fájdalmat okozol magadnak. Ha ellenszolgáltatásban reménykedsz, munkád hirtelen égetően nehéz lesz, eredménye visszatevés szül. Kezed üres marad, mint a robotosé. Sorsod nehézre fordul, de akkor már hiába bánkódsz. A lejtő alján már hiába adsz abrakot a szárnak! Ha okos vagy, figyelj, mit hoz a sorsod. Ha bölcs vagy, figyelj, mit vett el a sorsod. - A dervis egy időre elhallgatott, majd újra beszélni kezdett:

- Egy dervis álmában saját magát látta egy pusztában. Nem volt annak se eleje, se vége. Széles út futott a közepén. A dervis jó ideig bandukolt rajta, de sehogy sem ért a végére és senkivel sem találkozott. „Ha kiabálnék, gondolta magában, talán akadna valaki, aki útba igazíthatna!”

²⁵ Dagasztóteknő: A török népi misztika nyelvén az anyagi világot jelenti.

De bárhogyan kiáltozott, csak nem jelent meg senki. „Az vagyok, aki ismeri önmagát” - gondolta, s ezt a verset mondta:

Az egész világ a test, a lélek én lettem
A világnak lelke, a léleknek szeretője én lettem
Akik látnak engem, azt mondják: ember
E formában az isteni lényeg én lettem

Ahogy ezt kimondta a dervis, felocsúdott, s megértette, hogy szíve még tökéletlen. Vágyakozott valaki után, akitől tanácsot kérhetne, de nem volt ott senki más. „Álmodom talán?” - tanakodott magában, de azután megértette, hogy ez nem álom. Önmagára pillantott, s látta, hogy a süveg lecsúszott a fejről. Szemét a pusztára vetette. Akkor azután magára ismert. Megértette, hogy nincs pusztá, és nincs út sem. S nincs rajta kívül senki. Ezt a verset mondta:

Mindenben én vagyok a valóság tükre
A lényeg, az egyetlen létező, a hatalom óceánja
Én vagyok tehát, kétség nem fér hozzá
Nincs Manszúr,²⁶ sem Bagdad, sem megvilágosodás.

Alig mondta ki e szavakat, egy öregembert vett észre, aki éppen felé tartott. Szakálla fehér, daróccsuha a vállán, egyik kezében olvasó, másikban bot, ajkai reszketnek. „Tőle megkérdezhetem, hogy mi ez a pusztá!” - gondolta a dervis, és az öreg elé sietett. Illően üdvözölte, de az nem fogadta a köszöntését, csak az ajkai reszkettek továbbra is.

- Isten nevével köszöntöttelek. Miért nem fogadtad?

Az öreg felmordult:

- Majd az olvasóm üdvözl téged! - azzal a dervisre rontott. Az lehajította a köpönyegét, megmarkolta a furkósbotját és szembe fordult az öreggel. Az látván a dervis viselkedését, futásnak eredt. A dervis utána vetette magát, és hamarosan nyakoncsípte:

- Miért futsz? Csupán néhány dolgot szeretnék megkérdezni tőled.

- Láttam, hogy féktelen, kegyetlen ember vagy - mondta az öreg. - Amikor megpillantottalak, kis híja, hogy meg nem haltam a félelemtől. De ha kérdésed van, kérdezz!

- Mond csak, ki vagy te?

- Olyan ember vagyok, aki az égen és a földön csupán vendég. Az emberek többsége mégis engem követ. De úgy látom, te nem vagy közönséges emberfia. Mit számít az, hogy én ki vagyok? Ha még mindig van mit kérdezned, kérdezz!

- Először is, miféle pusztá ez?

- A Szerencsétlenség Pusztájának nevezik. Hány ezerszer jött ide Szülejmán, híre és neve mindig elenyészett.

²⁶ Manszúr: Halládzs-i Manszúr (857-922) híres szúfi mester. Elsősorban nevezetes mondásáért emlegetik: *Enelhakk* - Én vagyok Isten. E kijelentést persze korának jogtudósai nem nézték jó szemmel, s ezért Bagdadban felakasztatták. Manszúr a meggyőződéséért életét feláldozó vértanú, szimbóluma a szúfik mindenkori sorsának: ha felfedik valódi gondolataikat, számíthatnak környezetük retorzióira.

- Mond csak, ki vagy te? - kérdezte újra a dervis.

Az öreg látta, hogy nem térhet ki a válasz elől, s nem egykönnyen szabadul a dervis kezéből:

- Az Égi Műhelyben²⁷ megbecsült, engedelmes szolga voltam. Nyelv el nem mondhatja, hány ezer évig szolgáltam ott. Egyszer csak úrrá lett rajtam a vakság, s akkor egy gúnynevet ragasztottak rám...

A dervis azonnal megértette, hogy ez az alávaló, tökéletlen személy maga a sátán. Allahhoz fohászkodott, sarkon fordult és elment.

Jó darabig gyalogolt, amikor a puszta közepén megpillantott egy hatalmas, ötágú fát, amely árnyékba borította az egész világot. „Ott megpihenek!” - gondolta. Ahogy közelebb ért, a fa tövében nagy sokadalmat látott. Próféták és szentek üldögéltek ott, várakoztak. Kisvártatva megérkezett Mohamed próféta, s a fő helyre telepedett.

- Ó, Allah küldötte! A nagy tevére azt mondják, teve. A kicsire pedig azt, hogy csikó. Az talán nem teve? - kérdezték.

A Magasságos követe így válaszolt:

- Dehogyan nem, az is teve. Akár kicsi, akár nagy, a valóság szempontjából egy dolog, egy lényeg.

Előlépett a dervis is:

- Ó, Isten küldötte! Segíts a bajomon! Mondd, miféle puszta ez a puszta? Miféle hely ez?

- Ez a puszta a „két íjhossz”²⁸ - felelt a Próféta. - Ez a fa pedig az iszlám hit fája. Öt ága az iszlám öt oszlopa.²⁹

A dervis így felelt:

- Észrevettem, hogy a Nap csak két ágára van felfüggesztve, a másik háromra nem...³⁰

Akkor felocsúdott, körülpillantott, s látta, hogy nincs ott senki, egyedül van. Ezt a verset mondta:

Soha nem ismertem magamat:
szerelmes vagyok-e, vagy engem szeretnek
Nincs se testem se lelkem,
nem vagyok ember, se állat

Akár csepp, akár óceán,
akár rejtett, akár világos
Akár szolga, akár szultán vagyok,
nem vagyok rab, sem szultán

²⁷ Égi Műhely: Isten és környezete a kilenc égben. Elsősorban a teremtés előtti időszakra használják e kifejezést.

²⁸ Két íjhossz: Utalás a Korán 53. szúrájának 9. versére, amely szerint Mohamed két íjhossz távolságra közelíthette meg Allahot égi utazása során. Ennél közelebb élő ember nem kerülhet Istenhez.

²⁹ Az Iszlám öt oszlopa: A hit megvallása (*saháda*), alamizsnáskodás (*zekát*), zárandoklás Mekkába (*haddzs*), a napi ötszöri imádkozás (*szalát*) és a Ramadán havi böjt (*szavm*, törökül *orucs*).

³⁰ „Észrevettem, hogy...”: A napi ötszöri imádkozás közül csak kettőt, a másodikat és a harmadikat végzik nappal, a délit és a délutánit. Az elsőre napfelkelte előtt, a negyedike napnyugta után, az ötödike pedig éjjel kerül sor.

Nem vagyok szerelmes szerető,
sem igazhitű, sem pogány
Sem lehetőség sem lehetetlen,
sem tökéletes, sem tökéletlen

Nem vagyok tűz, se víz
nem vagyok szél, sem agyag
Nem vagyok lélek, szív, sem értelem,
én a rejtett titok vagyok

Nem voltam Széth, Ádám fia,
sem Jónás fia, sem Húd³¹
Sem igazgyöngy, sem ékkő,
sem rubint, sem korall

Nem vagyok vetélytárs, sem kedves,
nem vagyok Manszúr, sem bitófa
Sem bánya, sem ékkő,
nem vagyok vízcsepp, sem óceán

Nem lettem a holtak háza
sem e szerelemtől tüzes
Sem e szerelem áldozata,
nincs bánatom, nincs vigaszom

Nem lettem a rózsza értelme,
sem locsogó tudomány
Nem vagyok Izsák, sem Iszmáil,
sem a kánaáni József³²

Nem vagyok Alfa, sem Omega,
nem lettem Lokmán Hekím³³
Sem Ábrahám betűi,³⁴
sem az Újszövetség, sem a Korán

Nem vagyok sem a Jászín, sem a Táhá szúra,³⁵
sem a „Nap és a reggeli ragyogás”³⁶
Nem vagyok sem Jézus, sem a kígyó
sem az Imránból való Mózes

³¹ Húd: Az Ád törzshöz küldött muszlim próféta.

³² A kánaáni József (*Júszuf-i Kenán*), a bibliai Józseffel azonos. A muszlim irodalmak közkedvelt témája Putifárnéval (*Zeliha-Zülejka*) való története. A költészetben állandó jelzője a szép, ő az emberi szépség megtestesítője.

³³ Lokmán Hekím: A muszlim mitológia legendás orvosa, aki minden földi betegség gyógyíráját ismeri.

³⁴ Ábrahám betűi: Az Ószövetség.

³⁵ Jászín és Táhá: A Korán 36. és 20. szúrája.

³⁶ „Nap és a reggeli ragyogás”: A délelőtt közepén járó Napra használt kifejezés, amely fénnnyel tölti el a világot. Korán, 91:1.

Nem lettem bölcs a tudomány által,
nem vagyok kán, s rabszolga sem
Nem vagyok Noé, sem a vízözön,
sem a hangya, sem Bölcs Salamon

Még csak Kajguszuz Abdál sem vagyok
nem vagyok arany, tiszta sem
Nem vagyok méh, sem méz,
nem vagyok bölcs, sem tudatlan

Nem lehet beszélni rólam,
nincs pecsétem, sem címerem
Senki sem a szerelmesem,
de mindenben én vagyok a lélek

A dervis körülnézett, s látta, hogy egyedül van: „Az vagyok én, aki ismeri önmagát” - szólt, s ezt a verset szavalta:

Én vagyok a szívekben az isteni titok
Az összes létező Napja és Holdja
Én vagyok a dicséret minden ünnepen és bánatban
Minden fejen én vagyok az üdvösség-süveg

A dervis mind a négy világtáj felé szétnézett, s látta, hogy égen-földön minden teremtmény testében titok rejtőzik, s minden dolog hangot ad. Saját testéből kilépett, hallgatta a zenét, s így beszélt önmagához: „Mindig is ezen a Földön s ezen a planétán éltem, de most ez az ég és ez a Föld bennem látszik. Bárhova nézzek is, saját szépségemet szemlélem. A Hold és a csillagok mindannyian szemembe tűnnek, a csobogó vizek és a fűvő szelek s a nyíló virágok szembe jönnek velem. Ébren vagyok vagy álmodom talán?” - s ahogy így ámuldozott, megértette, hogy egyedül van - „Az vagyok, aki ismeri önmagát” - szólt, s ezt a verset olvasta:

Az egész világnak én vagyok a kagyló-gyöngye
Én vagyok az egész világ deftere
Minden létező bennem található
A közel és a távol én vagyok

A dervis az egész világot saját létezésében látta. Belépett az értelem városába, s ott Mohamed prófétát pillantotta meg. Belépett a szeretet városába is, ott a fenséges Alit látta. Odament hozzá és köszöntötte őt:

- Felveretett itt ez a sátor, eme hatalmas boltozat. De hol a gazdája? Nem látom sehol.

Ali így felelt neki:

- Van-e olyan sátor vagy palota, amelynek ne lenne gazdája? Kerested-e már a szívedben? Ott keresd, ahol a boldogság lakozik, ott a sátor gazdája. Nélküle nem létezik semmi. Tudd meg, minden létező dolog az övé!

A dervis előrelépett, megcsókolta Ali kezét, s így szólt:

- Szultánom, bár a tanítványod lehetnék, hogy megtanuljam a helyes viselkedést, magatartást, s az igaz törvényt.

Ali tanítvánnyá fogadta, s ő jó ideig a szolgálatában maradt. Egy nap megkérdezte Alitól:

- Szultánom, amikor még ez a halandó test nem létezett, Vele voltunk. Vele együtt alkottuk meg a világ rendjét. Egyszer csak az ég és a föld között találtam magam. Később azt láttam, hogy ez az ég és ez a föld bennem ölt testet. Mi a magyarázata ennek az álomnak?

Ali, a fenséges abban a pillanatban eltűnt, a dervis szívébe rejtőzött. Az jobbra-balra nézelődött, de nem látott senkit. Kis idő múlva látta, hogy összeül Salamon próféta nagy Ítélszéke, angyalok, lelkek, madarak gyűlnek oda. A nép retteg tőlük, s mindenki olyan szolgálatot kap, amelyet kiérdemelt. Az ördögökre például ezt szabták: „Addig mosakodjatok, míg fekete-ségték fehérré nem változik, különben a pokol foglyai lesztek.” Ahogy a dervis közelebb ment, észrevette, hogy Salamon próféta szemhéja alól Ali pillant ki. Madarat lehetett volna vele fogatni örömeiben, s teljes szívével kérlelni kezdte Alit, de az az ajkára tette az ujját:

- Amit látsz, nem az én művem. Ne szólj semmit, nehogy bánat érjen. Nem léptem be Salamon létezésébe, ő most azt hiszi rólam is, hogy saját maga - mondta. Jól tudom, hogy mit teszek.

A dervis csendben maradt, de csak az alkalomra várt. Egyszer aztán egyedül találta Alit:

- Szultánom, József prófétától megkérdeztem: igaz-e, hogy egy kútba vetették? Ezt válaszolta: „A kút a halandó test. Amikor kimásztam belőle, szultán lettem Egyiptomban.” Igaz ez?

- Igaz - felelte Ali. - Most pedig csukd be a szemed!

A dervis behunyta a szemét, s amikor újra kinyitotta, a százhuszonnégyezer prófétát látta, akik mindannyian Alit magasztalták és dicsőítették.

- Láttam, hogy a fenséges Követ, Mohamed a próféták élére áll, s az Égi Műhelybe mennek. Közéjük vegyültem, s beléptünk az Úr palotájába. A Próféta előre lépett: „Ó, fenséges Uram! Bűnös szolgálid atyja vagy. Rajtad kívül nincs senki, akihez fordulhatnának. Mondd meg nekik, mit tegyenek!” Fenséges szózat hallatszott: „Ej, Mohamed! Törődj a saját dolgoddal! Minden egyes próféta és szent más és más kapcsolatban áll velem. Állapotukat senki sem ismeri rajtam kívül. Nézd!” S akkor Mohamed látta, hogy minden teremtmény a Teremtője mellett áll. A dervis ezen igen elcsodálkozott, s gondolkodóba esett. Amikor szétnézett, látta, hogy egyedül van, egymaga. Ezt a verset mondta:

Az egész világon én voltam a szultán
A boldogság tiszta ékköve én lettem
Én vagyok minden szív óceánja
S amikor testet öltöttem, ember lettem

Amint kimondta, egy újabb világ tűnt fel. A dervis látta, hogy a teremtmények összegyűlnek, együtt tévelyegnek, s tanakodnak: „Ki emelte ezt a dologházat, ezt a sátrat, ezt a palotát? Különös, hogy a gazdája nincsen sehol.” Amikor a dervis odaért hozzájuk, tőle is megkérdezték:

- Kié ez az ország? Kié ez a palota? A gazda nincs sehol.

- Az isteni bölcsesség ismerői tudják a választ - felelt a dervis. - Magam is számtalanszor megfordultam ebben az országban, ebben a palotában, s mindig ilyennek láttam. Épp itt jön egy Ádám nevezetű ember, vele érkeztem ide. Íme, ő Ádám! - szólt a dervis, ahogy Ádám odaért.

A többiek odasereglettek, s megcsókolták Ádám kezét. Szabadkozva megkérdezték, hogy ki ama sátor ura.

- Istenemre mondom - szólt Ádám -, amikor én megérkeztem, ezt a palotát és ezt a sátrat már itt találtam.

A dervis hirtelen önkívületbe esett, s ezt a verset recitálta:

Ó uram! A szívben lakó titok
Minden létező legjobb gyógyszere

Eszem és tudatom elért ide
E lélek az egész világ lelke

- Ki ez az ember? - fordult a többiekhez Ádám.

- Amikor ideértünk, már itt találtuk - felelték neki.

Akkor Ádám a dervist kérdezte:

- Ki vagy te?

- Az vagyok, aki ismeri önmagát.

Ádám elcsodálkozott:

- Igazat szólj! Lássuk ki vagy!

- Hány ezerszer jöttem már ebbe a karavánszerájba! Voltam vendég, voltam szomszéd. Végtelenül hosszú az én történetem. De nem vagyok-e hozzád hasonló fiú én is?

- Ej, ember! Hogy lehet, hogy nem ismerlek téged?

- Amikor még a Paradicsomban voltál, akkor is veled voltam - felelt a dervis.

Ádám nagyon elcsodálkozott, a dervis pedig elkezdte Ádám fejére olvasni a paradicsomban történeteket. Hogyan etette meg Évát a kígyó bűzával csalárd módon. Hogyan üzetek ki.

- Miután kiűztek a Paradicsomból, s ebbe a világba érteztél, én veled együtt jöttem. Magaddal hoztál engem. Akár a porban feküdtél, akár újra magadhoz tértél, mindig hordoztál - mondta. - Nem csoda, hogy testvéreim sokasága miatt elfelejtettél engem.

Azután beszélt arról is, hogy Gábiel elhozta az ökröt, s azzal szántottak-vetettek. Éva anya hússzor esett teherbe, és minden terhességből egy lány és egy fiú született. Az egyik terhességből született lányt egy másik terhességből született fiúhoz adták feleségül. Káin és Ábel voltak Ádám első fiai.

Káin így szólt a testvéréhez:

- Azt a lányt, aki veled együtt született, feleségül veszem!

Addig-addig vitakoztak, míg végül megölte Ábelt. Ádám megátkozta Káint, s megjövendölte, hogy utódaival együtt a pokol rabja lesz. Tőle származnak a bűnösök és a gonosztevők.

A dervis beszélt az Ádámot követő próféták viselt dolgairól is. Először Noé - áldás reá! - történetét mesélte el. Mennyi ideig tanította a népét, de nem hallgatták meg. Sokféleképpen bántalmazták, néhányszor meg is sebesítették. De Gábiel mindig eljött s meggyógyította. Végezetül egy gonosz kurafi a homlokán megsebezte egy kővel. Amikor az áldott vér arcára csorgott, Noé próféta - áldás reá! - imádkozni kezdett: „Uram, büntesd meg őket!” Imája meghallgattatott, s az Úr tudtára adta, hogy vízőzön készül, s bárkát építtetett vele. Segítségére volt a hajó ácsolásában, s gyermekeinek, rokonainak, szolgálóinak hírt adott. Aki hitt Noénak, hajóra szállt, s megmenekült. Aki nem, elmerült a vízben, s ma is ott van.

Azután Jób - áldás reá! - történetét mesélte el. Jób próféta jóságos ember volt. Tizenkét fia mind bölcs és jószívű. Jób minden idejét imádkozással töltötte egy közeli szentélyben. Egy nap Gábrriel - áldás reá! - próbára tette őt. Jób pásztorának a képét öltötte magára, úgy közeledett:

- Ó, Isten küldöttje! Hatalmas vihar kerekedett, a juhaid megdőglöttek a hidegben.

De Jób - áldás reá! - nem figyelt rá. Egy óra múlva mint tevehajcsár tért vissza:

- Ó, Isten küldöttje! Óriási vihar tombol. Minden öszvéred odaveszett!

De Jób nem figyelt rá. Újra elé állt, most paraszt képében:

- Ó, Isten küldöttje! Minden ökröd odalett ebben a hatalmas viharban!

De Jób most sem figyelt rá. Legközelebb Gábrriel a kertész alakjában érkezett:

- Ó, Isten küldöttje! Bőséges termésed elverte az eső!

De Jób ezúttal sem figyelt rá. Most szolgálóként érkezett:

- Ó, Isten követe! Reng a föld! Palotád kupolája leszakadt, maga alá temette a családot! Mind meghaltak!

Ennyiszer kísértette meg Gábrriel Jóbot, de annak szívében egy szikrányi kétséget sem sikerült ébresztenie. Cseppet sem zavarodott meg, egy pillanatra sem fordította el figyelmét Istentől - szólt a dervis.

Azután Zakariás és fia, János próféta - áldás reá! - történetét mesélte el. Keresztelő János nagyon tiszta és önmegtartóztató életet élt. Nem törődött a világi javakkal, a szórakozással. Élt akkoriban egy kegyetlen király. Feleségének egy másik férfitől volt egy gyönyörű leánya, s hogy őt megszerezze magának, János prófétával tanácskozott, de János - áldás reá! - ellenezte a dolgot. Egy nap a vágy tüzétől részeg király megpillantotta a lányt, szerelme ezerszeresen lobogott, csak arra vágyott, hogy a magáévá tegye.

- János elítél téged. Ha célod el akarod érni, ölesd meg őt! - tanácsolták neki.

A szerelemtől feltüzelt király elküldte embereit, s Jánost előállították. János apja, Zakariás egy odvas fában rejtőzött el. Amikor a király éppen parancsot adott János megölésére, megszólalt egyik vezére:

- János apjának szavára sokan hallgatnak. Ölesd meg őt is, nehogy birodalmadban zavargások törjenek ki!

Amikor Zakariás kereséséhez fogtak, megjelent a Sátán:

- El akarod pusztítani Zakariást. Hadd segítsék!

Azzal előhúzott egy kétfejű bárdot. Zakariást a fával együtt felaprították. Előhozták Jánost is. A vezér újra megszólalt:

- Vízbe kell fojtani, nehogy egyetlen csepp vére is a földre hulljon, mert akkor semmi sem fog teremni. Emberek, állatok mind elpusztulnak.

De a Sátán erre is tudta a választ, hozatott egy mosdótálat, s János próféta áldott fejét ama tál fölött vágták le. Vérének egy kiszáradt kútba öntötték, olyan kútba, amelyiknek a fenekét még soha senki nem látta. Ám a vér egyszer csak áradni kezdett, elérte a kút száját, hogy a megjövendőlt sorsot beteljesítse. A királyt, fiait, rokonságát összezúzta, népéből hetvenezret megölt, csak azután nyugodott meg - mesélte a dervis Ádámnak.

Azután töviről-hegyire elmesélte Jákob és fia, József, Mózes és Jézus történetét is. Ádám csodálkozott, a dervis pedig így szólt:

- Nimród³⁷ tűzbe akarja vetni Ábrahámot. Gyere, menjünk mi is!

Gyalogoltak egy darabig, egyszer csak nagy sokaságot pillantottak meg. Amikor a máglyát meggyújtották, a Sátán így szólt Nimródhoz, akinek legbelsőbb embere volt:

- Látod ott azokat? Ők a legnagyobb ellenségeim - nagy ravaszsággal mondta ezeket.

- Ádámot és azt a dervist hozzátok elé! - parancsolta Nimród.

Odavitték őket. Eközben a tűz lángra kapott, s előhozták Ábrahám prófétát. A Sátán akkor Ábrahámhoz szólt:

- Azt állítottad, hogy van más Isten is Nimródon kívül. Vond vissza e szavakat, hogy szabadon engedhesselek!

A dervis türelmét veszítve előlépett:

- Mit beszélsz?

- Ábrahám nem fogadja el Nimród istenségét - felelte a Sátán. - Azt mondja, van egy másik Isten is.

- Ábrahám igazat beszélt - szólt a dervis. - Miféle Isten lehet Nimród, hiszen ismerem az ő születését. Egy Horaszánból való, a Bajandir törzsből³⁸ származó kereskedőnek vagy birka-pásztornak a fia. Így hát születettnék kell lennie. Isten pedig az, aki senkitől sem született, és akitől senki sem születik. Örökkévaló, kár nem érheti.

- Milyen gonosz vagy! - gurult méregbe a Sátán. - Mért nem vagy rájuk tekintettel? Megfontoltan szólj velük! Mennyi ideig fognak még erről pusmogni?!

- Maradj csendben! - szólt Ádám is a dervishez.

Az azonban ledobta a köpenyét, kezébe kapta a botját és előrelépett. A Sátán látta, hogy nem veszi tréfára a dolgot.

- Mire vársz? Tegyel már valamit! - kiáltott Nimródra, azzal futásnak eredt.

Ám a dervis utánairamodott, egyik kezével a Sátánt, a másikkal pedig Nimródot ragadta meg. A hadsereg megfutott, messziről nézték, hogy mi történik. A dervis mindkettőt lábuknál fogva felemelte és a turbánjába rakta. Ádám és a 124 ezer próféta mind a dervisnek hálálkodott, Nimród pedig leborult Ádám előtt:

- Ments meg engem ennek az embernek a kezéből!

Ádám és a próféták is kérlelni kezdték a dervist:

- Nimród büntelen ebben a dologban.

- Minden ember maga tudja legjobban, mit tett - felelte a dervis, megragadta a botját, és így szólt a Sátánhoz:

- Gyere! Igérd meg nekem, hogy többet nem teszel gonoszat!

³⁷ Nimród (Nemrut): Az iszlám szerint a világ négy nagy uralkodójának egyike, Iszkender (Nagy Sándor), Szülejmán (Bölcs Salamon) és Buht al-Naszar mellett. Legendái az iszlám világban is elterjedtek, neve említése nélkül a Koránban is szerepel (2:258, 29:68-69, 39:24, 37:97). Az erősza-kos, önmagát istenítő uralkodót szimbolizálja, Kajguszuznál is ezért szerepel. Legismertebb története szerint Ábrahámmal került összeütközésbe a hit dolgaiban. Mivel a próféta nem hajlandó elismerni őt istennek, máglyára vetteti. Isteni parancsra azonban a tűz közepén egy rózsakert nyílik, Ábrahám ott várja meg épen és egészségesen a lángok elülését.

³⁸ Bajandir: a 24 oguz-török törzs egyike.

- Legyen rá tanú az összes próféta, többet nem követek el ellened semmi gonoszat - szólt a Sátán.

Nimród pedig így beszélt:

- Amit mondtál, elfogadtam. Mostantól kezdve szilárd leszek a szolgálatodban.

A dervis egy időre elhallgatott. Egyszer csak látja, hogy teljesen egyedül maradt. Nincs ott senki más rajta kívül.

- Az vagyok, aki ismeri önmagát - szólt, és ezt a verset szavalta:

Ó uram! Lélek vagyok a szerelmes bensőjében?

Vagy valami hasonló az emberben?

Most, semmi kétség, én vagyok

Az úr a trónteremben

De a lelke nem nyugodott meg. E hánykolódás közepette egyszer csak Mózes tűnt fel előtte. „Ki ez a szépséges ember?” - kérdezte magától és előre lépve üdvözölte.

Mózes fogadta a köszöntést és szólt:

- Ki vagy te, és honnan jössz?

- Ádámtól jövök.

- Hol van Ádám? - kérdezte Mózes.

- Messze, hiszen már jó néhány ezer éve jövök. De semmi nem maradt meg az emlékezetemben.

- Hány éves vagy?

- Tizenhárom.

- Tizenhárom? De hiszen öregember vagy.

- Amikor Ádámtól eljöttem, hirtelen elveszítettem a szívemet. Talán újra megtalálom, gondoltam, s így bolyongtam több ezer évig. Hány ezer formában tűntem fel? Voltam fúvó szél, csobogó patak. Madárként repültem. Röviden szólva ezer bánaton keresztül vándoroltam. Tizenhárom évvel ezelőtt újra megelétem szívemet, megismertem önmagam.

Mózes elcsodálkozott:

- Hogy hívnak?

- Melyik nevedet kérdezed?

- A dolgoknak egyetlen neve van. Neked mennyi?

- Anyámtól az ember nevet kaptam, de apámtól számosat. Amikor a nemlétből a világra jöttem, elvesztettem a szívemet. Ahány formát magamra öltöttem, mindegyikben új nevet kaptam, megszámolni sem lehet. De téged hogy neveznek?

- Mózes próféta vagyok.

- A Mindenható Isten minden teremtett dolog nevét tudatta a prófétaival. Hogyhogy nem tudod az enyémet?

- Melyik lehet a neved az összes között? - kérdezte Mózes.

- Ne tőlem kérdezd, a szívedben keresd a választ, az én nevem ott rejtőzik.

Mózes látta, hogy a dervis a madarak nyelvén beszél. Egy ideig gondolkodott.

- És mi dolgod e helyen?

- Mi ez a hely? - kérdezett vissza a dervis.

- Karavánszerájnak hívják. Hányan szálltak már meg itt, Szülejmánhoz, Rüszttemhez és Zálhoz³⁹ hasonlóak... mind tovább mentek. És még hány ezernek kell jönnie...

A dervis egyszer csak látja ám, hogy háznépével és szolgálival a fáraó közeledik. A sereget a Sátán vezette. Felállították sátraikat, tanácskozni kezdtek. A Sátán észrevette Mózes és a dervist, s így szólt a fáraóhoz:

- Látod azt a két embert? Ellenségeim. Küldd el a szolgálidat, hogy hozzák ide őket!

A fáraó elküldte embereit, azok pedig Mózes és a dervist elővezették.

- Te csak halgass, majd én beszélek - mondta Mózes a dervisnek.

Amikor odaértek, a Sátán így szólt:

- Ezek az emberek azt hirdetik, hogy van egy másik isten is.

- Igaz ez? - kérdezte a fáraó.

- Igen - felelte Mózes.

- Saját szemetekkel láttátok? Vagy csak jelképekben beszélsz? - kérdezte a fáraó.

- Senki sem láthatja őt a saját szemével. De ő minden teremtményt lát, anélkül hogy ránézne.

- Ezek az emberek varázslással tévesztik meg a világot! - szólt a Sátán. - Azonnal büntesd meg őket! Meddig beszélhetnek még így?

A dervis elvesztette türelmét:

- Ej, te tisztátalan! Még mindig nem hagytál fel a gonoszsággal?

A Sátán megértette, hogy ez az a dervis, akinek ígéretet tett. El akart futni. De a dervis galléron ragadta, földhöz vágta, elvette a botját és a tarisznáját. A fáraó összeszedte a bátorságát és megparancsolta a katonáinak, hogy rontsanak a dervisre. Ám az egy parittyakővel szét-szórta őket. Erre a fáraó is futásnak eredt. A dervis utolérte, s lekapta fejről a koronát. A sátán iszákját és a fáraó süvegét Mózes elé tette.

- Áldozat legyen előtted a lelkem - hálálkodott Mózes.

A fáraó serege követet küldött Mózeshez, s kérték a Sátán iszákját és a fáraó fővegét. Mózes így szólt:

- Add oda őket, szabaduljunk meg tőlük és menjünk!

- Várj türelemmel, míg a Sátánt lábánál fogva felakasztják.

A Sátán Mózeshez könyörgött:

- Ments meg engem ennek az embernek a kegyetlenségétől!

Mózes pedig a dervist kérlelte, aki végül így szólt:

- Tegyen esküt előtted, hogy soha nem próbál rászedni!

A Sátán megesküdött. Akkor a dervis visszaadta a tarisznáját és a botját, a fáraónak meg a süvegét.

³⁹ Rüszttem és Zál: A perzsa mitológia hősei.

Amikor ezt álmodta, hirtelen felriadt álmából. Megértette, hogy a Sátán, a fáraó és Nimród csupán a saját magában élő vágy, akarat és irigység. Elvetette őket magától. Ekkor magához tért. Milyen rég elvesztette már a szívét! Most hirtelen újra megtalálta önmagában. Tudd meg, a dervis megértette, hogy egymaga van, egyedül. S ekkor a megbizonyosodottak hangján így szólt:

- Az vagyok, aki ismeri önmagát! - s ezt a verset szavalta:

Én vagyok a tenger és az óceán
A gyöngyök bányája bennem van
Nyisd ki szemed, értőn nézz szét
A két világ bennem van
Én vagyok a test és a forma
Én vagyok a nyom és az érv
Én vagyok a kár és a haszon
Íme, a bolt bennem van
Én vagyok az ember-lét célja
Én vagyok az idők forgása
Én vagyok a Korán üzenete
Íme, a pecsét rajtam van
Én vagyok a csavargók Bagdadja
Én vagyok mindenek vezére
Én vagyok a titkok megnyilvánulása
A rejtett titok bennem van
Aszkéta és keresztény vagyok
A Sziklamecset én vagyok
A halottat feltámasztó Jézus én vagyok
A jó és a rossz bennem van
A tengerek hajója vagyok
Isten bennem van, Isten vagyok
A Pokol és a Mennyország vagyok
A világ minden helye bennem van
A kezdet és a vég vagyok
Gazdag és szegény vagyok
Szolga és úr vagyok
A hit és a hitetlenség bennem van
Mindenki által dicsért vagyok
Kábakő és bálvány vagyok
Az emberiség célja vagyok
Effélék vannak bennem
A porszem és a Nap én vagyok
Titkos és ismert vagyok
Minden létező én vagyok
A szerető és a szeretett bennem van
A kezdet és a vég vagyok
A külső és a belső vagyok
Támogatott s támasz vagyok
A rejtett kincs bennem van

Utószó

Kajguszuz Abdál egy volt azok közül a XIV-XV. századi kisázsiai vándortanítók közül, akik tanítványaikat mindenféle kötöttség nélkül okíttatták Istenről, világról, emberről. Nem hoztak létre szigorúan szabályozott szerzetesi közösségeket, dervisrendeket, nem volt regulájuk, a tanítás tartalma és módja a mindenkori mesteren múlt. Ha „visszavonult”, vagy éppen meghalt, a tanítványok szétszéledtek, más lelki vezetőt kerestek, vagy éppen körülöttük jött létre új közösség. E szétszórt, egymástól független csoportokból alakult ki a XV. század végére az a bektasi dervisrend, amely azután majd Magyarországra is eljut, s akikhez a Rózsadombon eltemetett Gül Baba is tartozott.

Kajguszuz Abdál munkái olyannyira beépültek a bektasi hagyományokba, hogy a rend alapvető olvasmányai között tartották számon őket. A mester ezért válhatott ismertté a birodalom távoli csücskében, a magyar hódoltságban is. Egy magyarból törökké lett renegát 1588/89-ben néhány sorát le is jegyezte:

Ó, jaj! Nem érem el a kedvest
Mit tehetnék? Nem tudom.
Neki nem panaszkodhatok
Mit tehetnék? Nem tudom.

...
Kajguszuz Abdál vagyok
Saját sorsom mesélem
A kedvessel kedves vagyok. Másokkal
Mit tehetnék? Nem tudom.

Kajguszuz életére vonatkozó adatokat a történeti forrásokban hiába is keresnénk, annál többet mesélnek róla a legendáriumok. Eredendően Gajbí bégnek hívták, s nem akárhonnan származott: apja a Földközi-tenger partján álló Alanja városának ura volt, a nagyhatalmú karamáni uralkodók jobb keze. Gajbí ennek megfelelően kiváló oktatásban részesült, s élte a török hercegfiak fényűző életét. Egyszer, tizennyolc éves korában vadászni indult, s üzőbe vett egy szarvast. Sikerült nyilával megsebeznie az állatot, de az továbbra is kitartóan menekült. Gajbí bég mindig a nyomában maradt, s addig-addig üzte, kergette, míg kíséretétől teljesen elszakadt. A szarvas egyszer csak beszáguldott egy kolostor kapuján. Gajbí utána, az udvaron azonban sehol sem látta a vadat. A köré sereglő dervisektől egyre dühösebben követelte zsákmányát, azok azonban váltig bizonygatták, hogy semmiről sem tudnak. Végezetül a kolostor főnöke, Abdál Músza is megsokallta a perpatvart, s maga elé rendelte a hívatlan vendéget. Az dühösen előadta történetét, mire Músza csak annyit kérdezett nyugodtan:

- Megismernéd-e a nyiladat?

Az igenlő választ hallva levetette köpenyét: ott volt a nyílvevő az oldalába fúródva. Gajbí úgy megzavarodott, hogy jó ideig szólni sem bírt. Amikor úgy-ahogy magához tért, Abdál Músza lábai elé vetette magát, a bocsánatát kérte. Az kihúzta a sebből a nyilat, s e szavakkal adta vissza gazdájának:

- Hibádat mi már el is felejtettük. De te máskor ilyet ne tegyél, ne lövöldözz oktanul minden élőlényre, akit csak meglátsz!

Gajbí hercegnek ekkor már csupán egyetlen vágya volt, hogy a kolostorban maradhasson. Abdál Músza eleinte megpróbálta lebeszélni erről, de amikor látta, hogy hajthatatlan, befogadta. Később sikerült a haragvó atyát is kiengesztelni, s Gajbí hercegből Kajguszuz Abdál, „gond nélküli bolond” lett (felvett neve ugyanis ezt jelenti), hiszen letette a hercegi léttel együtt járó világi gondokat.

Élete folyásáról vajmi keveset mondhatunk. Elzarándokolt Mekkába a Kábához, megfordult Kairóban, s ott kolostort alapított, a damaszkuszi vízimalmok pedig verselésre ihlették. Eljutott a Balkánra, Edirnében is. A hagyományok szerint 1444-ben halt meg a dél-anatóliai Elmáliban, ugyanazon a helyen, ahol „második”, immáron Isten felé forduló élete elkezdődött. Ott is helyezték örök nyugalomra, mestere, Abdál Músza mellett.

Kajguszuzt a bektasik leginkább világos, átütő erejű prózájért kedvelték, jóllehet több ezer sornyi verset is írt. A kötetünkben olvasható írás talán legnépszerűbb munkája, amelynek számos másolata maradt fenn, s amelyet a XIX. században könyvatos formában is közzétettek. Abdurrahman Güzel munkája nyomán 1983-ban latin betűs átírata is napvilágot látott.

A fordítás alapjául szolgáló, 44 nyolcadrét lapból álló, félbőr kötéses kéziratot jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Keleti Gyűjteménye őrzi (Török kéziratok, októv 2.), ahova 1886-ban került az Isztambulban elhunyt 48-as emigráns és jeles könyvgyűjtő, Szilágyi Dániel hagyatékából. A másolás dátuma nem ismeretes, de készítője igen: a szegény Ahmed bin Mehmed bin Halíl keze által vettetett papírra valamikor a XVII-XVIII. században.

A kéziraton az igencsak megtévesztő *Riszále-i Kajguszuz* (Kajguszuz története) cím áll. Kajguszuz egyik munkája valóban ezt a címet viseli, de az nem egyezik meg a kötetünkben olvasható szöveggel, amely ráadásul nem is egy, hanem két - pontosabban másfél - írást tartalmaz.

Első, nagyobbik fele a *Budalá-náme* (Bolondok könyve), a többi kézirattal és kiadással szinte tökéletesen megegyező szöveggel. Második része pedig a *Kitáb-i miglâte* (Tanácsadó könyv) szeszélyesen megrövidített változata. E két mű együttes másolása nem példa nélkül való, s nem is különösebben meglepő, mivel a Kitáb-i miglâte a Budalá-náme folytatásának tekinthető. A kurtítás azonban mindenképpen érdekes: az eredeti szövegnek jó kétharmadát nem tartotta másolásra érdemesnek „átdolgozónk”. Így a korábbiaknál sokkal feszebb, erőteljesebb, kerekébb változatot hozott létre. Többek között ezért határoztam a csonka szöveg fordítása mellett, s nem egészítettem ki azt további szövegváltozatok alapján.

Kajguszuz munkáit az olvasó közvetlen megszólítása jellemzi. Mintha a mester beszédeit, prédikációit jegyezte volna le valaki. Hébe-hóba egy-egy passzus végén tényleg erre utaló „záradékokat” találunk: „...mondta Kajguszuz Abdál”, vagy „...így szólt Kajguszuz”. A fordításból ezeket többnyire kihagytam, mivel a szöveg értelmét nem befolyásolták, befogadását viszont megnehezítették volna.

Az eredeti szöveg nagyrészt prózában íródott, de számos verses betétet tartalmaz. Ezeket prózában, de a szövegből kiemelve ültettem át magyarra. A török misztikus költészet rendkívül kedveli a kétértelmű kifejezéseket, a szavak rejtett kapcsolatban állnak egymással. Ezeket megfelelő kulturális háttér nélkül nem érthetjük meg. Fordításuk rendkívül nehéz, már-már lehetetlen, valami - a tartalom vagy a forma - mindenképpen csorbul. Jelen esetben fontosabbnak éreztem a mondanivaló lehető legjobb megőrzését, s ezért inkább feláldoztam a költői szépségeket. Megjegyzendő, hogy Kajguszuz poétikai szempontból nem jelentős költő, számára is elsősorban a tartalom volt döntő.

Bármennyire is kortalan, nagyrészt mindenki számára érthető Kajguszuz munkája, itt-ott átsütnek rajta a török legendák és a muszlim hagyományok. Amennyiben szükségesnek éreztem, ezeket megmagyaráztam a szöveget követő „Magyarázatok” című részben. Ugyanitt találja az olvasó a Korán-idézetek származási helyét is.

A Bolondok könyvének talán már a címe is magyarázatra szorul. A dervisek - az iszlám misztikusai, a szúfik - előszeretettel nevezték magukat együgyűnek, tudatlannak vagy bolondnak. Arra kívántak ezzel utalni, hogy már nem tartoznak a számítható, tervezhető, „ügyes” és „okos” emberek közé, akik szemében az ő „hányaveti”, „fontos dolgokkal” nem törődő viselkedésük valóban bolondságnak tűnhet.

A könyv első része általános tanításokat, tanácsokat tartalmaz: Az emberek öntudatlan álomban élik életüket, igazi valójukról mit sem tudnak. A szemüket egy önzésükből, világhoz kötődő vágyaikból, gondolataikból szövődött fátyol, saját egojuk homályosítja el. A török misztikusok ezt az arab *nefes*z ‘lélek, lélegzet’ szóval fejezik ki. Minden ehhez a világhoz köt minket, még az egészen természetesnek tűnő lélegzésünk is. Fel kell hát ismerni, hogy a történetek rajtunk kívül zajlanak, s felül kell rajtuk emelkedni. A bamba álomból végre fel kell ébredni. S ez nem csupán lehetőség, hanem kötelesség: az emberi lét célja.

A következő szakaszban Kajguszuz saját történetét meséli el. Hogyan öltött testet, hogyan vándorolt formáról formára, hogyan „bújt egyik ingből a másikba”. Közben úgy változott, alakult, mint fazekaskorongon az agyag. De vajon mi értelme van ennek? Hol lehet az út a vége? A sokféle forma között hol a lényeg? Kajguszuz a választ a város szimbólumával mondja el. A várossal, amely egyszerre jelképezi a mikro- és a makrokozmoszt. A várossal, amely az ember belső világa, gondolatainak, elképzeléseinek, hitének és vélt tudásának összessége. Ebbe kell belépni, ezt kell megfigyelni. Ehhez azonban az embernek vágya kell oda. El kell szakadnia a „vándorló törzstől”, az élet árával csupán sodródó, azt irányítani képtelen tömegtől, mint ahogy azt Kajguszuz tette. El kell érni a városig, s ha egyedül nem sikerül is bejutni, előbb-utóbb érkezik segítség, a kereső végső esetben kötéllel a nyakában, gazdája mellett kullogó vadászebként lépi át a kaput. A misztikus út sarokpontja ez, itt változik meg az úton járó látásmódja. Korábban csak a világi javakra, hívságokra figyelt, minden lépésével távolabb került Istentől. Pogány volt még akkor is, ha a vallás minden parancsolatát betartotta. A kapu átlépése után azonban ténylegesen Isten lesz számára a meghatározó, a vándor megfordul: visszafelé indul azon a hosszú úton, amely majd az ego eltűnéséhez, teljes feloldódásához vezet.

Az úton nem árt a segítség, például egy mester támogatása. „Egy óra a bölcsek társaságában többet ér, mint ezer év önfejű aszkézis” - tartják a dervisek. A mestertől persze semmit sem lehet megtanulni. A cél nem a tanulható tudás (ilm), vagy ahogy Kajguszuz mondja, a „hallott tudás” megszerzése. Előrejutni csak a tapasztalatokkal, a „látottal” lehetséges, ezeket pedig mindenki maga gyűjti magának. A mester nem világosíthatja meg tanítványa fejét, semmiféle tapasztalatot nem szerezhet meg helyette, de jelenlétével, személyes példájával mégis támogatja. Ezért fektet Kajguszuz nagy hangsúlyt a jó és a rossz tanító megkülönböztetésére, s ezért köszöri a nyelvét hosszasan az aszkétákon, akik szerinte - s általában a dervisek szerint - lemondásukkal kérkednek, s így éppen ők a legegoistább emberek.

A Bolondok könyve a fordulatig - ha úgy tetszik, a megvilágosodásig - tárgyalja az eseményeket, a Kitáb-i Miglâte folytatás: a hazavezető út leírása egy hosszú álom formájában.

A dervis - Kajguszuz Abdál, a mindenkori utazó - már túl van néhány alapvető tapasztalaton, tudja, hogy a világ látszat csupán. Tudja, hogy minden dolog egy, a különbségek látszólagosak. (Az iszlám misztikájában ezt *vahdet-i vüdzsüd*nek, 'a létezés egységének' nevezik.) Ezt a tudást jelképezi a magányos dervis számtalanszor felbukkanó képe.

Csak hogy a dervis ezt az állapotot még nem képes teljesen elfogadni, inkább egyedüliségnek, magánynak éli meg, semmint egységnek. Még mindig keres valamit, valami mást, valami külsőt, a kettőt az egyben. E vágy sodorja egyre újabb kalandokba.

Az álom-történeteknek gyakori szereplője a Sátán, más néven Iblisz, a muszlim hagyományok Mephisztója, aki a világi gondolkodás jelképes figurája. Ő az, aki személyes vágyával megtöri a teremtés egységét, miatta kell az emberiségnek hosszú utat bejárnia, míg visszatál a forráshoz, Istenhez. A Sátán paradox módon ebben segítőként jelenik meg, ármánykodásaival éppen azokra az emberi gyengeségekre hívja fel a figyelmet, amelyek az Istenhez való visszatérést akadályozzák.

Kajguszuz álmában hol nagyon magas körökbe, Mohamed próféta vagy Ali - aki a dervisek szerint a misztikus tudás letéteményese - társaságába kerül, hol rendkívül veszedelmes helyzetből vágja ki magát. E történetek egy valamiben hasonlítanak: fel kell belőlük ébredni. A dervis előbb-utóbb rájön, hogy a szereplők és az események benne léteznek, elméjének szülöttei. Ilyeténképpen az úton való előrejutást pillanatnyilag segíthetik, de abszolút értelemben semmi jelentőségük nincsen.

Az utolsó próbatétel a Sátán megzabolázása. Hogyan lehet helyrehozni az eredendő kisiklást? A dervis akárhányszor győzi is le ellenfelét erőnek erejével, haragosan, magából kikelve, hiába veszi el tőle a hatalmat jelképező botot, s a csalafintaságok tarisznyáját, a Sátán újra és újra megjelenik. Kajguszuz végül ráébred, hogy elpusztítani nem lehet, csak jó útra téríteni: ezért esketi meg, hogy nem tesz a továbbiakban rosszat. S ekkor, haragja legyőzése árán jut el a végső célig. A történet keretei újra eltűnnek, a dervis megint a semmiben találja magát, de ekkor már nyugodtan, elégedetten, vágyaktól mentesen.

A teljesség tudása és az elme kalandjai közötti ingázás a szúfi út része, természetes. Vannak tisztább, magasabb periódusok, s vannak felszínes, gondolatoktól terhelt életszakaszok. Mind-egyiken át kell haladni, hogy egyszer eljöhessen a végső feloldódás. Kajguszuz eljutott idáig, s végül tiszta szívvel mondhatta, hogy: „Az vagyok, aki megismerte önmagát”. Ezzel személyes története végére ért.

E nagyívű, mégis egyszerű szavakkal szóló munkát ajánlom azoknak, akik saját útjukat járják: talán találhatnak benne egy-két kedvükre való mondatot. S ajánlom azoknak is, akik bepillantást szeretnének nyerni azoknak a derviseknek az életébe, gondolkodásmódjába, akik a magyarországi török világnak is jellegzetes figurái voltak.

Sudár Balázs